Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 192 (9874) 1975 чылдың август 16, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеН. | Өртээ 2 көп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЧУГААЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ ИЛЕТКЕЛДЕРИНИҢ НОМУ

Политиктиг литератураның ном үндүрер чери «Амгы үе-чадада СЭКП-ниң экономиктиг политиказының кол айтырыгларының дугайында» деп СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чугааларының болгаш илеткелдериниң ийи томнуг чыындызының ийги номун парлап үндүрген.

Ийги том 1970 чылдың апрельден 1975 чылдың июньга чедир үеин хаара туткан. Номнуң материалдарында партияның экономиктиг политиказының алыс утказын, коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазында совет улустуң мурнунда туруп турар экономиктиг сорулгаларның ужур-утказын болгаш оларны шиитпирлээриниң аргаларын ханызы-биле болгаш бүгү тала-биле тодаргайлаан. Делегейниң социалистиг системазының улам ыңайгы хөгжүлделиниң перспективазының, социалистиг экономиктиг интеграцияның үндезининге акы-дуңмалышкы чурттарның хөй талалыг кады ажылдажылгазының анализи кылдынган. Марксизм-ленинизмниң туружундан тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш кайызынга-даа ажыктыг болур чоруктуң принциптеринге өске чурттар-биле кады ажылдажылганың айтырыгларын сайгарып көргеН.

Л. И. БРЕЖНЕВ АМЕРИК КОНГРЕССМЕННЕР ТӨЛЭЭЛЕРИН ХҮЛЭЭП АЛГАН

ЯЛТА. (СЭТА). Августуң он дөртте маңаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазының палата даргазы К. Альбертке баштаткан Совет Эвилелинде албан үжурунуң аян-чоруун кылып турар делегациязын хүлээп алган. Ажыл-херекчи болгаш ажык беседа үезинде совет-америк харылзааларының айтырыгларын, а ол ышкаш делегейниң чамдык айтырыгларын чугаалажып көргеН.

Л. И. Брежнев ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзаларга сөөлгү чылларда чедип алдынган боттуг экижишкининиң чугула ужур-дузазын демдеглээн. Ол чорук совет болгаш америк улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп, делегейниң байдалын экижидериниге, бүгү-нинтиниң тайбынын быжыглаарынга идигни берип турар.

Делегей байдалының эң чугула айтырыгларынче болгаш күрүнелер аразынга харылзаларны моон соңгаар-даа улам экижидериниң аргаларынче улуг кичээнгейни салган. Ындыг аргалар делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга чаа үе-чаланы ажыткан айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле күрүнелериниң нинти-европа Чөвүлел хуралының чедишкининг доозулганының түүнелинде тыптып турар.

Кайы-кайызынга ажыктыг болурунга, деп эргелиг чорукка болгаш бот-боттарының иштики херектеринге холгаарлашпазынга үндезилээш, совет-америк кады ажылдажылганы улам калбартырының улуг ужур-дузалының болгаш калбак аргалардыг бооп турарын беседаның киржикчилери демдеглээн. Чепсегленишкинни, ооң иштинде стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар талазы-биле боттуг базымнарны кылырының эргежок чугулазының дугайында санал-оналыг ийи тала илереткен.

Совет-америк кады ажылдажылганы улам калбартырыга чугула болуушкун бооп турар «Аполлон-Союзтуң» кады кылган дуржулга ужудуушкунунуң чедишкининг доозулганы-биле холбаштыр сеткил ханыышкынын СЭКП ТК-ның Чингине секретары болгаш америк конгрессменнер илереткеннер.

Бот-боттарын эки билчирин ханыладырынга болгаш улустар аразынга найыралдыг харылзааларны тургузарынга дээди хоойлу органнарының ролюн демдеглевишаан, ийи тала, ССРЭ-ниң Дээди Соведи биле АКШ-тың конгрезиниң аразынга доктаамал харылзааларны болгаш ужуражыышкынларны үргүлчүлээриниң чугула болгаш ажыктынын база онзалап демдеглээн.

Беседага совет таладан—СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединиң Даргазы В. П. Рубен, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары Г. Э. Цуканов, Г. А. Арбатов, Л. М. Замятин;

америк таладан — конгрессменнер Р. Майкл, М. Прайс, К. Заблоки, Э. Боланд, Д. Брадемас, Д. Латта, Д. Кулленд, Ф. Бертон, В. Грин, С. Ейтс, Т. Картер, Т. Фоли, Т. Бевилл, а ол ышкаш АКШ-тың ССРЭ-де элчиниң Уолтер Дж. Стессел олар киришкен.

1975: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫ

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН, АЖЫЛ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Көдээ ажыл-агыйның бир зң чугула кампаниязы —малга чем белетиззринче «Торгалыг» совхозта партком болгаш партия эге организациялары бүгү күштү мөөңневишаан, сигенчилериниң ортузунга партийжи политиктиг болгаш организастыг ажылды улам күштелдирген турган. Бо чугула кампания совхозка чаала эгелеп турда, ол талазы-биле айтырыгны ажыл-агыйда бүгү коммунистериниң хуралынга чугаалашкан. Мал чеми белеткээриниң үезинде чоруттунар организастыг болгаш политмассалыг ажылдарның дугайында хемчеглерни, туспус бригадалар, звенолар, кижилер аразында социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, бадылаан турган. Мал чеминиң белеткели эгелээнден бээр-ле ону амыдыралга боттандырып турар.

Совхоз бо чугула ажылче июль ортан үезинде массалыг кирген. Сиген белеткээр механизастаттынган бригада (бригадири Маадыр-оол Санаа, партбөлүк организакчызы Маадыр Серембил) ынчан Сарыг-Хөлдүң Кадатты шынаазында сигенни кезип эгелээш, 1200 тоннаны белеткээр онаалданы алганнар. Бригада баштайгы он хонукта-ла 740 тонна сигенни сараттаан. Ооң соонда бо бригаданың кежигүннери мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле шалыпчы айны чарлаар дугайында СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын танышкаш, 2000 тонна сигенни кезип белеткээр деп бедиткен күлээлгезин бүрүн күүсеткен.

Бригаданың коллективи ол дугайын СЭКП Тыва обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиңге август 14-те рапорттаан. Улуг чедишкин-биле холбаштыр партия обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бригаданың коллективинге байыр чедирген телеграмманы чоруткан. Ооң-биле кады ол-ла телеграммада бригаданың коллективиниң 2850 тонна сиген белеткээр деп шиитпирлээн чаагай сорулгазы күүсеттинеринге быжыг бүзүрелди илереткен болгаш мурнакчы бригаданың коллективинге, совхозтуң бүгү ажылышчыларынга СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка чаа-чаа чедишкиннерни күүзээн...

Чедишкин аңаа боду чедип келбес, ону күженишкининг ажыл-иш, бедик организастыг чорук-биле чедип алыр боягай. Ажыл-хереки бригадага эгезинден-не ынчаар организастаан турган.

Августуң баштайгы хүннеринде бо бригада 1764 тонна белеткээш, сигенчилер ортузунга чарышка бирги черни алгаш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун, 50 рубльдиг акша шаңналын алган. Бригада социалистиг чарыштың түүнелин 5—10 хонуктап үндүргеш, тиилекчизрге шаңналдарны тыпсып турар. Августуң баштайгы хүннеринге чедир мурнакчылар 250 рубльдиг шаңналын алган. Мал чеми белеткээр ажылдың мурнуку одуруунда коммунистер чоруп турар. Ындыларга Виктор Мыйынды, Маадыр Серембил, Петр Сагды болгаш Мерген Сүгежик, Чамзырың Кара-оол болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Олар хүнде нормазын доктаамал 130—150 хуу күүседип келгеннер.

Бригадада иштизи-биле 45 кижи хаара туттунган. Ында дөрт коммунист 10-10 кижи составтыг аныяктар звеноларын удуртуп турар. Политмассалыг болгаш организастыг бүгү ажылды Маадыр-оол Серембилге удуртқан партболуктуң коммунистери болгаш актив башкарып, организастап турар.

Оон аңгыда Торгалыг биле Чаа-Суурнуң албан организация черлериниң коллективтери ийи удаа шефти организастаан. Ооң киржикчилери баштайгы удаада 30 тонна сигенни кезип, сараттаан, ооң соонда 7 сараатты тургускан болгаш 75 тоннаны белген, 80 тонна пресстээн сигенни чаңгыс черге дажыглап берген.

Ооң-биле кады мал чеминге немелде болур будук-бүрү белеткээр 42 кижилиг 2 звенода 2 машинаны быжыглаан. Торгалыг биле Чаа-Суурда агитквартираларга 6-6 тонна будук-бүрү чыыр даалгаларны берген. Амгы үеде ажыл-агыйда будук-бүрү база шыдаар шаа-биле белеткеттингеН.

СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген байырынга сорук кирген мал чеми белеткээр бригаданың кежигүннери болгаш совхозтуң ажыл-ишчилери малга четчир чемни белеткээринге доюу шиитпирлиг. Ынчангаш ажылдың темпизин бичии-даа кошкатпайн, организастыг чорукту улаш бедидери, сиген белетиелинде ажыл-ишчилер ортузунга партийжи политиктиг ажылды улам күштелдирери эргежок чугуза.

В. БЮРБЮ,
совхозта партком секретары.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫҢ ТУГУ

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн малдың бөдүүн чемнерин белеткээр социалистиг хүлээлгезин чедишкининг күүсеткен «Торгалыг» совхозтуң сигенчи бригадазынга (бригадири М. Санаа) алдар болдурып көдүргеН.

Мурнакчыларга деңнежиңер!

ДААЛГАНЫ БОТТАНДЫРГАН

Тожунуң Сыстыг-Хемде ыяш ажыл-агый черинің коллективинде Седен-оол Назынның удуртқан бригадазы мурнакчыларның одуруунда. Ол бригаданың ажылчыларының аразында тоску беш чылдың доозукчу чылында социалистиг чарыш улам калбарган. Олар чыл эгезинде 9 мун кубометр тудуг ыяжын белеткээр хүлээлге алгаш, сөглээн сөүп тудуп, доозукчу чылдың планныг даалгазын долдур болгаш ажыр күүсеткен.

— Ыяш белеткээр ажыд — чымыштыг үүле. Маңаа бедик мергежилдиг, мөгешыырак өрлер шыдаар. Бистин бригаданың бир демниг, найыралдыг коллективи кандыг-даа ажылды кылыр дээш сегирип алганда, дескештирбес, оон кырында баар. Ону бүдүрүп дооспаанда, оожургавас чаңныг оолдар. Салдынган сорулгаларны күүседип, доозукчу чылдың планын хуусаа бетинде боттандырып, бүгү улустуң чарыжынга кызымак киришкенивис—иинти чедишкинни хандырган—деп, бригадир Седен-оол Сундуевич чугаалады.

Бригада кежигүннериниң шалыпчы ажылдаанының түүнелинде чаа Шагаан-Арыгның тудуунга хереглээр тос мун кубометр ыяш белеткеттинген. Даалга күүсеттинген. Кезип белеткээн ыяштың хөй кезии чаа Шагаан-Арыгның тудугжуларында чеде берген.

Ам Сыстыг-Хемде ыяш белеткекчилеринде хайнышкинныг бачым-чымыш хүннер эгелээн. Чылдың баштайгы чартыында белеткеп каан ыяшты суг кырыбиле салдалып бадырар ажыл түлүктелген. Ында Назынның бригадазы база-ла хүннүн маадырлары болбушаан, ыяшты салдарын августа айның бирги чартында доозарын хүлээнгеш, күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Сыстыг-Хемде эң дээре ыяш белеткенчилери: мурнуку одуругда (солагай талазынче) —В. Маады, А. Серен-оол, бригадир С. Назын, артыы одуругда — С. Кожалар, В. Бичиш, С. Тонук.

В. СЕМЕННОВИЧИНИҢ фотозу.

ШЕКПЭЭРЖИЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

СЭКП Барыын-Хемчик райкому, райкүүском мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле ажыл-агыйлар аразында каабарган социалистиг чарыштың эрткен он хонукта түүнелин үндүрүп, чугаалажын көргеН.

Ажыл-агыйлардан «Шекпээр» совхоз он хонук дургузунда 230 тонна сиген белеткээр тургаш, ону 360 тонна чедирип, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнгеН. Ол совхозка партия райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Ийигни черни 225 тонна сиген белеткээн «Хемчик» совхоз алган.

Мал чеминиң белеткелин оожум темпилиг чорудуп, олче чогуур кичээнгей салбаан ажыл-агыйларны база демдеглээн. «Барлык» совхоз эрткен он хонукта 100 тонна сиген белеткээш, кудуруктап турар. Ол ажыл-агыйда механизастаттынган бир звено бар. Ооң ажылының бүдүрүкчүлүү чавыс. Совхозтуң удуртукчулары сигенчилериниң күш-ажылын шын организастап, кижи күжүн төп ажыглап шыдаваан, сиген белеткелиде эвээш санныг техника ажылдап турар. Бо четпестерни дарый чайладырын ажыл-агыйның удуртукчуларынга дааскан.

Х. МОНГУШ.

Сараатта көвүдээн

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери 2807 тонна сигенни белеткээр тургаш, бо хүнге чедир 1905 тоннаны сараттаан. Планныг онаалда 72 хуу күүсеттинген. 200 тонна будук-бүрү белеткээр даалгазын 70 тонна артыкка кылган.

Натпит-оол Базакка удуртқан механизастаттынган бригада эки ажылдап турар. Ону үш звенода үскен. Кыргыс Алдын-оолдуң удуртқан звенозу социалистиг чарыштың бирги черинде чоруп орар. Звено 700 тонна сиген белеткээр өүргаш, 630 тонна чедирип, онаалдазын күүседир чоокшулай берген.

«Күш-ажылдың хостуу» совхоз сөөлгү ийи он хонукта улаштыр районнуң ажыл-агыйлар аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнгеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Х. КИИМ-ООЛ.

БҮГҮ КҮШ-БИЛЕ

Хүннүң амгы чугуза айтырыгларының бирээзи — малга чем белеткели. Кайда-даа бүгү кичээнгейни олче угландырган. «Тыва» совхозта сиген белеткелиниде 5 бригададан аңгыда, ол ажылче совхозтуң бүгү малчыннарын, Тере-Хая суурнуң чонун база хаара туткан. Аңаа школачылар база идепкейлиг киржип, үешакты база бүдүрүкчүлүг ажыглап турар.

Ажылды эки организастап, социалистиг хүлээлгезин күүседир талазы-биле Таар-оол Хаван-оолга удуртқан бригаданың көргүзүү өскелериниңден дээре. Бригада 800 центнер сиген белеткээрин хүлээнгеш, оон 350 центнерин ажаап сараттаан.

Ол бригадада 15 өөренікчи бар, оларны совхозтуң хоочун малчыны Доңгак Бавуу билдилиг башкарып, сигенни шын кезеринге, бөлүп сараттаарынга мергежилдип турар. Сергей Чаш-оол, Борис Доңгак, Кара-хыс Сат, Мария Сарыглар, Борис Тас-оол ышкаш өөренікчилерни сигенчилер мактап турар.

М. СОСКУР-ООЛ.

Изиг чүүлдүгзүнүг

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХАРЫЫВЫС

Чоокта чаа Хельсинкиге Европаның 35 чурттарының удуртукчуларының киржилгези-биле болуп эрткен Чөвүлел хуралы ужур-утказының болгаш хемчээлиниң талазы-биле төөгүлүг болуушкуннарының биреэзи. Европа чурттарының удуртукчулары быжыг тайбынны, айыл чок чорукту чедип алырынга чаңгыс эп-сеткил, кады ажылдажылганы чорударынга чөпсүнген дугуржулганы хүлээп ап, аңаа ат салганнар. Чөвүлел хуралга келген бүгү удуртукчулар алган хүлээлгелерин амыдыралга боттандырарын бүзүреткеннер. Ук чөвүлел хуралга санал бергеннер быжыг тайбынны тургузарынга СЭКП-ниң улуг ролюн база айтып турганнар. Ынчангаш бистер — совет кижилер партияның XXIV съездизинге хүлээп алганы Тайбының программазын ажыл-херек, амыдыралга боттандырарынга могаг-шылаг чок, үре-түүнелдиг ажылдарны чорудуп турар ленинчи Коммунистиг партияныска чоргаарлачып турар бис.

Бистиң тараа аймаа белеткээр эргелелдиң ажыл-ишчилери Чөвүлел хуралдың түүнелдерни ханы сеткил ханыышкын болгаш өөрүшкү-биле хүлээлээрге эң кол ужур-дузалыг болур. Ол чорук ийи чурттуң улус ажыл-агыйының амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг машиналарынга болгаш дерилгелерни бот-боттарынга садары ийи катап улгадыр. Бараан саарылгазының ниити хемчээли 25 миллиард рубль ажа бээр. Бараанар солчулгазының тургузуу кичээнгейни хаара тудуп турар. Комплекстиг улетүрүнүң бүдүрүлге черлерин болгаш технологтуг шугумнарны бот-боттарынга садары 2,5 катап өзер. Ынчангаш машина тудуушкунунуң талазы-биле кооперастаашкынның болгаш специализастаашкынның калбарары ССРЭ биле ПУР-нуң аразында экономиктиг хаарылзааларга эң кол ужур-дузалыг болур. Ол чорук ийи чурттуң улус ажыл-агыйының амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг машиналарынга болгаш дерилгелерниңе хереглелин хандырарынга чаа аргаларны ажыдар, эртем-техниктиг депшилгеге улам ыңай идигни бээр. Амгы үеде бүдүрүлгени кооперастаарының болгаш специализастаарының талазы-биле 19 совет-польша дугуржулгалар бар. Дараазында беш чылда очарның саны үш катап өзер.

ССРЭ биле акы-дуңмалышкы Польшаның аразында планнарны дүүштүрериниң база таарыштырарының талазы-биле ажылдың чугула чаласы доозулган. Ол болза социалистиг чурттарның коммунистиг партияларының болгаш чазактарының социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс аай ажыл-агыйжы организмин — экономиктиг социалистиг интеграцияның алыс сорулгазын тургузарының талазы-биле чорудуп турар кончуг улуг ажылының харын чүүле кезии болур.

(СЭТА).

ДЕТКИП ТУР БИС

Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы көдээ Совединиң девискээринде чурттап турарлар көдээ клубка чык долдур чыглеп келген. Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле 35 күрүнелериниң чоокта чаа Хельсинкиге болуп эрткен Чөвүлел хуралының ажылының дугайында материалдар-биле олар танышып чугаалашкан. Бо талазы-биле башкы Буян Монгуш илеткел кылган.

Аңаа «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының мурнакчы малчыны Куулар Шеңне бир дугаарында сөс алган:

— Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың түүнелдери сеткил өөрүнүүр-дур. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тайбың талазы-биле салган сорулгаларының хажык чок боттанып турарын, ооң иштики болгаш даштыкы политиказын изин-биле үүлдүгзүнүп тур мен. Бодумга алганым социалистиг хүлээлгемни күүсеттим. Тодаргайлаарга, төрүүр 100 хойдан 88 хураганны, хойга онааштыр 2.2 кг дүктү ап, мал чеминге 10 тонна сигенни белеткеп алган мен— дээн.

Дараазында Чыргакы сес чыл школазының башкызы Сенденмаа Ооржак, көдээ Совединиң депутады, пенсионер Мөңге Ооржак олар санал бергеш, Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дугайында Чөвүлел хуралдың материалларынга сорук кирип турарын чугаалаваш, иинтиннг малынга быжыг чем-суурну тургузарынче чонну кыйырганнар.

О. КАРА-САЛ.

БЫЖЫП ТУРАР КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Бо неделяда Польша Улус Республикага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң найыралдыг аян-чоруу болган. Совет-польша дыңнадыгла айыткан ооң түүнелдери ийи чурттуң коммунистиг партияларының болгаш чазактарының делегей хөгжүлдезинин айтырыгларына болгаш ССРЭ биле ПУР-нуң аразында акы-дуңмалышкы кады ажылдажылганы улам ыңай ханыладырының, калбартырының айтырыгларына хамаарыштыр чаңгыс аай үзелдиниң дугайын херечилел турар. ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ПУР-нуң чазааның Президиумунуң айытканы-биле алырга, «аян-чорук үезинде ийи чурттуң акы-дуңмалышкы найыралын, бузулбас чаңгыс эвин болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарының оруунга чаа чугула базым болур кайызынга-даа ажыктыг шиитпирлер чедип алдынган».

ССРЭ биле ПУР-нуң аразында экономиктиг харылзаалар чүгле бот-боттарынга баран садарының доктаамал өзүп турары-биле эвес, харын бүдүрүлгенин специализастаашкынының болгаш кооперастаашкынының калбарганы-биле, чугула продукцияларның хөй хевирлерни кады бүдүрүп үндүрүп турары-биле, иинти капитал салыышкынары-биле, хөгжүлденің перспективтиг планнарын дүүштүрүп таарыштырары-биле, өскээр чугаалаарга, социалистиг экономиктиг интеграцияның кол алыс утказын тургузуп турар бүгү чүүлдер-биле тодаргайлаттынар.

Планнарны дүүштүрүп таарыштырганының түүнелинде дараазында беш чылда ССРЭ биле ПУР-нуң аразында баран саарылгазы бүдүн чартык катап өзер, ооң-биле кады машиналарны болгаш дерилгелерни бот-боттарынга садары ийи катап улгадыр. Бараан саарылгазының ниити хемчээли 25 миллиард рубль ажа бээр. Бараанар солчулгазының тургузуу кичээнгейни хаара тудуп турар. Комплекстиг улетүрүнүң бүдүрүлге черлерин болгаш технологтуг шугумнарны бот-боттарынга садары 2,5 катап өзер. Ынчангаш машина тудуушкунунуң талазы-биле кооперастаашкынының болгаш специализастаашкынының калбарары ССРЭ биле ПУР-нуң аразында экономиктиг хаарылзааларга эң кол ужур-дузалыг болур. Ол чорук ийи чурттуң улус ажыл-агыйының амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг машиналарынга болгаш дерилгелерниңе хереглелин хандырарынга чаа аргаларны ажыдар, эртем-техниктиг депшилгеге улам ыңай идигни бээр. Амгы үеде бүдүрүлгени кооперастаарының болгаш специализастаарының талазы-биле 19 совет-польша дугуржулгалар бар. Дараазында беш чылда очарның саны үш катап өзер.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң сиген кезилдезинде комсомолчу Валерий Аракчаа эки ажылдап турар. Серлиг-Доңнуң сиген шөлүнде трактор дырбаштары-биле сиген белдүрбүшаан, хүнде-ле ол бүдүн чартык—ийи норманы күүседип, сигенчи коллективтиң хүндүткелин чедип алган.

ЧУРУКТА: В. АРАКЧАА.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

Партийжи амыдырал

ПАРТБЮРО—ЧАРЫШТЫҢ ОРГАНИЗАКЧЫЗЫ

Ажыл-агый, бүдүрүлге колективи бүрүзүнде социалистиг чарыштың башкарыкчызы партия организациязы болгай. Республиканың тудуг организацияларында чарыпты бүдүрүлгеги көргүзүглерни бедиледеринге быра кылдыр ажыглап турар коллективтер эвээш эвес. Болунуң ажыл-чорудулгазын социалистиг чарышты өзүлүг калбак нептереддиг, дээштиг кылдыр организастаарынче угландырганнарның бирээзинге «Кызыл тудуг» эргелелинде партороганизацияның бюрозун хамаарыштырын бодур.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында партбюро (секретары А. М. Сухачев) коллективте социалистиг чарыштың канчаар чоруп турарынга холбаштыр коммунистернің хуралын ийи удаа эрттирип, аная № 2 тудуг участогунуң кежигүнериниң чарышка киржин турарын тодаргай чугаалажып, чылдың баштайгы чартыында тудуг эргелелинің ниитизи-биле планныг онаалдазын база социалистиг хүлээлгелерин канчаар боттандырганын бүгү талалыг чугаалажып көрген.

Ол хуралдарга коммунистер чарышка боттарының киржилтезин сайгарып, коллективте социалистиг чарышты партбюроның канчаар удуртуп келгенинің дугайында, ажылда четкестерин чайладырынче угланган саналдарны берип, тодаргай анализти кылганнар. Чогум-на ол саналларга үндезилээн эргелелде 10 бригаданың бот-боттарының база өске эргелелер-биле аразында чардынган кереэлиг чарыштарының нетелдезин ажылдап кылган, оон түүнелин ай санында үндүрүп турарын чурумчуткан. Ол бүгү социалистиг чарыштың дээштиг, нептереддиг болурунга улуг идиглиг болган.

Бригадаларга чарыштың түүнелин ай санында-ла комплекстиг хынаар түскай комиссия партбюроның удуртулгазыбиле ажылдап турар. Бригада бүдүрүлге планын канчаар боттандырганыл, кылган ажылының ынчары кандыг болганыл, кижи бүрүзүнге онаштыр ажылдап кылышкынның деңнели болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары дээш өске-даа бүгү талаларны комиссия анализтеп көргеш, ынчан түүнел үндүрер. Анаа ындыг бедик негелденің эчызында бригадаларда сагылга-чурум быжыккан, кижилер ажылның шынарынче хүүгээнгейин хүштелдирип турар апарган. Чамдык бригадаларга ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп тургулаан чамдык кижилер коллективтиг ниити күженишкини-биле ол четпестерин чоорту чидиргеннер. Кызылдың тудугларында сураглыг бригадирлер Б. Белковтуң база С. Санданның бригалаларынга безин мурнунда шынар болгаш чурум-сагылга талазы-биле четпестер турган болза, ам ол дыка эвээш. Түүнел үндүрер комиссия ажылдап турда, мурнунда чамдык кижилер ону улуг-ла херекте албас турган болза, ам аңаа барык-ла тудугжу бүрүзү киржип, бригаданың ат-алдарын камгалаар дээш аңаа өзүлүг сонуургалдыг апарган болган чарыш шуут-ла оларның күш-ажылчы марыпдаазы болу берген.

Айда коллективтиг канчаар ажылдаанын хамыктың мурнунда бригаданың бодунга бүгү талазы-биле чугаалажып көөр. Ынчан бригада кежигүнү бүрүзүнүң канчаар ажылдаанынга үнелелги өөрү бээр. Капаыг-бир тудугжу чылдагаан чок ажыл шагы үзүлгеп ийикпе, азы кылган ажылының шынары багай болган болза, бригаданың өске кежигүнериниң саналын өзүгаар оон мергежил талазы-биле разрядын кудуладыр, азы шаңналга кирбес дээш оон-даа ыңай түүлдер бар.

Ол бүгүнү «Кызыл тудуг» эргелелинде партбюро чарыштың кижизидикчи талазы кылдыр ажыглап турар. Чарыштың түүнелин үндүреринге коллективте өске хөй-ниити организацияларын идепкейлиг киириштирип, оларның ролюн белдилип турар. Эргелелде профэвиленің тудуг комитеди (даргазы Е. Ф. Бондаренко) чарышты дээштиг кылдыр организастаар база оон түүнелдерни калбак нептереддиг болдурар талазыбиле ажылдарны чорудуп, партбюрога улуг дузаны чедирип турар.

Социалистиг чарышка чедишкиннерлиг болган бригадаларны, тус-тус кижилерни шаңнап-мактаарының аргазын мында база таарымчалыг ажыглап турар. Тиилекчи болган бригадага алдар болдуруп, ай санында «Күш-ажылчы алдарын» тугун көдүрүп турар. Дээре черлерни эзлээн бригадаларның кежигүнериниге коллективтин-биле халас кино, концерт көөрүн организастап, болуу-биле экскурсияладыры чанчыл апарган. Чижээ, Белков биле Санданның бригалаларынга ооң-биле Шушенскоеже экскурсиялаан.

Ниити эргелелдің социалистиг чарыжының негелделерин өзүгаар бирги, ийиги болгаш үшкү черлерни алганнарга кварталдың түүнелин барымдаалап мактал бижиктерни болгаш 20—30 рубль чедир акша шаңналын тыпсып турар. Партбюроның администрация болгаш профэвилел организациязы-биле кады ажылдап кылганы социалистиг чарыштың негелделерин өзүгаар тиилекчи деп санаар коллективтің бүдүрүлгечи болгаш экономиктиг көргүзүүнден аңгыла, сагылга-чурумну база барымдаалаар. Маңаа кылган ажылының шынары, күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүү, натурага көргүзерге ажылдап кылышкынының эң бедик, шаңнал нарядтарны киириштир кылган ажылдарының ниити хемчээли, бот-орулга чарылганы шиңгээлип алганы хамаржыр.

Эргелелде тудугжу он бригада шуптузу бот-боттарының аразында социалистиг чарыштың кереэзин чылда чарып алган, ону барымдаалап турар. Партбюро биле профэвиленің тудуг комитеди ооң күүселдезин контрольдап турар.

Чижээ, М. Шиповаленко биле В. Ульяновтуң удуртканы бригадалар аразында мындыг негелделерлиг кереэни чарган: эш Шиповаленконуң бригадазының кежигүнери чыл дургузунда 340 муң рубльдің тудуг-монтаж ажылдарын бо чылдың декабрь 5-те бүрүн дооскаш, пландан ажыр 40 муң рубльдің ажылдарын немей кылыр, ол дээрге тоску беш чыл планын бүрүн күүселдирин хандырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер онаалданы 0,5 хуу бедидер, үш кижиниң мергежилин бедидер, 6 муң туйбуну, 1,5 тонна цементини, 2 кубометр дилиг материалын камнап алыр дээни ол. Ынчаарга эш Ульяновтуу чылда 300 муң рубльдің тудуг-монтаж ажылдарын декабрь 29-та боттандырып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белдиринин онаалдазын 0,5 хуу бедилип, үш кижиниң мергежилин бедидер, 5 муң туйбуну, 1,5 тонна цементини камнап алырын хүлээлгезинде айтып алган.

Ол кереэлер анаа-ла саазын кырында артпазын дээш партбюро ажылга хыналда, контрольду кошкатпайн келген. Бригадаларның хуралдарынга чарыштың чоруп турарын партбюро кежигүннери үргүлчү дыңналып, кайы бригадада чүү эки болуп турарын, кандыг чаа аргаларны ажыглап турарын таныштырып, аңаа хана парлалгазын болгаш көргүзүг материалдарын ажыглап турар.

Чоокта чаа Тудугжу хүнүнүн бүдүүзүнде «Главкрасноярск тудугнуң» коллегиязы болгаш адыр айы-биле профэвилел крайкому оларга хамаарышкан тудуг коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың ийиги кварталда түүнелин үндүргеш, ийиги черни «Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективинге тывысканын дыңнаткан. Крайның тудуг эргелелдериниң социалистиг чарыжының тиилекчизи болганы дээш Кызылдың тудугжулары 1800 рубльдің акша шаңналын чедип алган. Аңаа коммунистерниң ролю улуг болган.

Доозукчу чылдың эрткен чеди айларында «Кызыл тудугнуң» бригадалары багай эвес көргүзүглерлиг. Июль айның түүнелин өзүгаар бирги черде 82,3 муң рубльдің тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 107,9 муң рубльге, азы 131 хуу күүсеткен С. С. Белоусовтуң бригадазы, ийиги черде 148,4 муң рубльдің тудуг ажылдарын кылыр планын 161,9 муң азы 109 хуу боттандырып шыдаан Б. А. Белковтуң, үшкүзүн — планныг онаалдазын айда 108,5 хуу күүсеткен М. Д. Шиповаленконуң бригадазы алган. Боттарының планныг онаалдаларын дес-дараалаштыр 106,1 болгаш 104,3 хуу күүсеткен А. И. Володин биле Ф. Ф. Лихоузов оларның удуртканы бригадалар база эки көргүзүглерни чедип алган.

Чарыштың дээштинин болгаш ажыктының чедип алыр дээш бүгү аргаларны дилеп тывар талазы-биле «Кызыл тудуг» эргелелинде партбюро өскелерге үлегер болгу дег дуржулганы ынчалдыр чедип алган.

О. КЫРГЫС.

«Тес-Хем» совхозта Сергей Бавуун-оол удуртканы сигенчи бригаданың кежигүннери бригадалар аразында социалистиг чарышка шылгарап, хонуктарның түүнелин өзүгаар тиилекчи деп санаткан. Аныяк өолдар 240 тонна сигенни кестирип, сараатталп алган.

Хол кадыры-биле сиген кезикчизи Алексей Бавуун-оол, сараат салыкчызы Григорий Тумат, хөлзэннекчи Яков Апандай болгаш өскелер-даа хүн бүрүнүң нормазын үргүлчү ажырып турар. Алексей Бавуун-оол тракторну башкарарын боду өөренип алган болгаш чамдык хүннерде кезилдени дуржулгалыг механизаторлардан дудак чокка чоруда бээр.

ЧУРУКТА: мурнакчы кестирикчи А. Бавуун-оол.

А. АИРНИҢ фотолары.

«Тес-Хем» совхозта хойжу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Александр Балбарович Карма тоску беш чылдың доозукчу чылында бодунда быжыглаан хойларын менди кыш ажырып, төрүүр чүс хойга онаштыр 98 хураганны камгалап ап, хойдан-на 3 кг 700 грамм дүктү кыргаан.

Алдарлыг малчын 367 хураганны совхозунга үзүп берип, чаа коданны тургускан. Ам сиген кезилдезинге идепкейлиг киржип турар. Ол бодунуң өөрү малчыннар: Дүктүт-оол Сыппын, Далаа Чооду, Оюн Парый-оол олар-биле калы баштайгы удаава сигеннээн, чазын суттарган черинден 44 тонна сигенни кезип, сараатталп, хүлээдип берген.

— Кышка белеткел кылдыр, ам кескеним 15 тоннага немей бала 10 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээр мен—деп, ол чугаалаан.

ЧУРУКТА: А. Карма катап сигеннеп чоруптарының мурнуу чарында.

КАПУСТА ОРНУНГА КАРА ЧАШПАН

Бәрыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары моок мурнунда чылдарда багай эвес дүжүттүг ногааны өстүрүп келген. Эң ылангыя «Барлык» совхоз Адыр-Мажалыкта огород шөлүнден бедик дүжүттүг ногааны ап турган. Ол чер ногаа аймаан өстүреринге таарышкан болгаш совхоз төөнүден база ырак эвес, ону ажаап, хайгааараарынга ажылчыннар четпир.

Бо чылын совхозтуң удуртукчулары ол огород шөлүн өскээр, төп бригададан дыка ырадын, эрткен чылгы картофель тарып турган черге хөөп олурткан. «Суур чоогунга ногаа өстүрерге улус кээп оорлаар, ынчангаш ырадын эккелген чүве болгай» деп, совхозтуң удуртукчулары ону көжүргенинин чылдагаанын ынчаар тайылбырлаар. Огородту каяа-даа олурутурга эки ажаар болза үнер ужурлуг.

Совхоз бо чылын 20 гектар черге капустаны, морковьту—4, а помидорну—2 гектарга тарып олурткан. Оон ажаалдазын чоруулары-биле Барлык ортумак школазының 30 ажыг кижи составтыг бүдүрүлге бригадазын база алаян каш хереэзеннерни орта быжыглап, тускай бригада төөн кылган. Огород шөлүн суттарары-биле ийи «ДДН-100» деп суг чаштырар машиналарны тускайлаан. Ынчангаш оон элбек дүжүтү алырын совхозтуң удуртукчулары маңаа турган болбайн аан. А манаашкынның түүнели кандыг болганыл?

Чоокта чаа орта чорааш, мындыг элдептиг үүлдү эскерип кагдым. Чазын ногаа тараан черде үүгле чашпан, хонак дээш бок үнүштер үнген. А ажылдап турар кижидер-даа көзүлбес, бир суг чаштырар машина үрелип калган, а бирээзи багайты ажылдап туру.

Огородунда шупту чашпан, сиген үндүрүп алган, элдептигле улус. Ам морковь шөлүнде чашпан, хонакты комбайн-биле кестиргеш, силос кылыр деп шинтирдээн.

Үнүп келген чашпан, сигенни алгаш, морковь сывы-биле деннештирип көөрүвүске, оон елды катап узун, азы бир метр ажыг болду. Ажылдап турар улуска чедип кээривиске, олар капуста аразындан үнген чашпан, хонак, сигенни хол-биле чуда сокпак, ону айтаан турлар.

Канчап чашпан, сиген кижибиле деннештир өзе бергенин олардан айтырарыска, дорт харыы бээр кижи чок болду. Чамдыктары: «өдекти фермадан эккелгеш төккен, ынчангаш ындыг-дыр»-даа дээр, а өскелери: «багай ажаарга ындыг болбайн канчаар» дээрдаа. Сөөлгүзү черле шынныы чөптү.

— Чоп культиватор тургуспааныл?— деп айтырарыска, «Чылдың-на мынчаар чылдунар чүве болгай» деп бир үгбай харылаап кагды. «Суур чанында огородка мындыг бок үнүштер чок чүве болгай»—деп, оларның бирээзи чугаалай-дыр. Шынап-ла огородту көрүп турган, кайда капуста, морковь, помидор барыл деп чүвени тывар хамаан чок, оон аразынче кире берген кажиин тывары берге болду. Капустаның ниитизи-биле үнүп чылары багай эвес, ынчалзадаа ону чедиштир суггарбайн турар. Бир-тээ огородта бок-үнүштерни аштап турар чүве болганда, ол үнүштерни мал чеминге хереглээри-биле чаңгыс черге бөле төктүрүп турган болза, эки болгу дег. А мында ындыг эвес.

— Ону чоп ынчаар бөлүп кылбас силер?—дээрге, ында ажылчыннар «ол дээш акша төлеп бээр эвес» деп харылаап кагды.

Улаштыр ында ажылдап турар хереэжен улустан акша төлевирин сонуургап айтыра бердивис.

— Чайны өттүр ажылдадым, акшазы харык чок эвээш боор чүве-дир, эрткен айда чүгле 38 акша алдым—деп, Монгуш Дөнмек чугаалай-дыр.

—Ажы-төлдү азыраарынга чедишпес-тир, эрткен айда чангыс-даа хүн үспейн ажылдааш, 50 ашка алган мен—деп, улгады берген угбай Саая Бора орта улаштырып кагды.

Шынап-ла ында ажылдап турар улус 50-ден хөй рубль ажылдан албаан болду. Ынчангаш борта улуг улустар шоолуг ажылдаксаваас, колдуунда бичин школачылар ажылдап турар ужуру ол. А оларның ажылдаан ажылының түүнели моон көскү болуп турар. Ам хөй улус организастаар дээрге суурдан барык 10 ажыг километр черже белен улус келбес. Ынчангаш огородтун чашпан, сигенин ам силос кылыры-биле кезер деп турары ол.

Борта кым буруулугул? Совхозтуң директору А. В. Порсжневский болгаш кол агрономнуң орнун солуп турган Д. Саая үүнү көрүп турганыл? Ындыг айтырыгны ам - салып, ногаа өстүреринге кажан өөренир ирги дээрзин олардан айтырар апаар. Ажылчын хоорай Ак-Довуракты ногаа-биле хандырар ужурлуг совхозтуң огородундан бо чылын үнген чүве үүгле чашпан-дыр, оон ам ногаа маңаан хереэ чок дег чүвени ак-довуракчылар эрте дээре билип алза эки боор.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» тускай корр.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Июль 25-те «Советтерниң сорулгалары» деп эгелиг мурнуку үүлге чамдык чер-чер Советтери болгаш күүскомнар боттарының эрге-хүлээлгелерин чедир күүсеттейн турарындан оларның девискээрлеринде ажыл-агыйлар планныг даалгаларын күүсеттес, хөй-ниитиниң корум-чуруму кошкак, тудуг болгаш чаагайжыдылга ажылдары суларгай болурун айыткан. Барыын-Хемчик районда «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылы каш чыл улаштыр өөнделеэзээн, совхоз сууру сайзыраваанын чижекке киирген.

Ажылчы чоннар депутаттарының Ак кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы С. К. Эрес-оолдуң бистиң биживиске дыңнатканы:

Совхозтуң ажыл-ижи чылдан чылче дорайтап, 1974 чылда миллион ажыг рубль каражалыг болган. Оон чылдагазны — мал сүрүкчүлеринге кижилерни шиливейн, арагачыларны хүлээп алганындан болган. Оларның хөй маллы самчыгдап, шыырактарын багай малга орнап, солаанындан ажыл-агый улуг каража-когаралга таварышкан.

Ындыг харыысалга чок чорукту болдурбас дээш кодээ Советтиң күүскому мал бүрүзүн дугаарлап, сүрүкчүлер кылдыр төлептиг кижилерни шилип ап, олар хүлээнген малын шуут-ла Абаканның эзт комбинадынга аппарып дужаарын чурумчуткан. Бо бүгү хемчеглериниң соонда малдың деңзизи немежип турар.

Совхоз суурунуң бажыңнарын кодээ Совет күүскомунуң шинтирин өзүгаар дугаарлап, кудумчуларны адаан. Кол кудумчуну сэй төп, чазап, штакетниктерни септээш, 400 ажыг ыяшты олурткан.

Кодээ Советтиң талазындан чамдык организастыг хемчеглерни ап чоруткан. Арага-хымыска туралыг чамдык кижилерни учётка алган. Ажылга ызырынмас 30 ажыг кижини янзы-бүрү ажылдарда быжыглаан.

Кодээ Советтиң девискээринде айыткан чижектен ажып турар хуу малдыг хамаатыларны кичээнгейге ап, оларның-биле беседалашкан. Олар артыкшылдыг малын күрүнеге садып эгелээн.

Тыва АССР-ниң

Министрлер Чөвүлелинде

ДЕМИСЕЛДИ УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

«Ниитиниң корум-чурумун камгалаары болгаш кем-херек үүлгедир чорукка улур демиселди улам ыңай күштелдирер хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың июль 15-теги доктаалының күүселдезиниң талазы-биле ажылаары чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы Д. С. Күүлдарның илеткелин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып көрген.

Район девискээринде бүдүрүлге, албан организацияларда болгаш совхозтарда эки турачы улусчу дружиналарны чадртып тургузарын доосканы, 1974 чылдың ноябрьда эки турачы дружиналарның районда сөдүл эрттирип, аңаа эзлчеглиг чаа сорулгаларны чугаалашкан. Чер болганга тайылбыр ажылдарны чорудар сорулгадыг чөвүлелдерни, хөй-ниити төлөлекчилериниң болгаш милицияның даңнар пунктуларын тургускуулаан. Ажылчы чоннарның ортузунга эргечурум болгаш хоойлу-дүрүмнүң айтырыгларының талазыбиле сурталл ажылдарны чорудуп, ынчалдыр темаларга 103 лекцияларны өөнчаан.

Эки турачы улусчу дружиналардан Чаа-Хөл суурда эш Я. Тюлюшке удуртканы дружина эки ажылдап, болунуң ажылын суур девискээринге дежурныйлаары-биле кызыгаарлаваан, харын кем-херек үүлгедирлери-биле демиселди күштелдирип, кем-херек үүлгеткен кижилерни истеп тударынга идепкейлиг киржин турар.

Ынчалза-даа чамдык ап чоруткан хемчеглер-биле чергелештир «Ниитиниң корум-чурумун камгалаарын болгаш кем-херек үүлгедир чорукка удур демиселди улам ыңай күштелдирер хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың июль 15-теги доктаалын амыдыралга боттандырар талазыбиле ажылды Улуг-Хем райкүүскому багай организастап келгенин Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Чүл дээрге ук доктаалды күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылбаан, хоорай, кодээ Советтерн-даа ажыл чорутпаан. Доктаалды ажылчы чоннарга таныштырбаан болгаш күүселдени организастап чорудар активтерге чедирбээн.

Эде тургускан эки турачы улусчу дружиналар болгаш чөвүлеллер, хөй-ниити болгаш милицияның даңнар пунктуларының хөй кезии чон ортузунга чогуур ажылдар чоруткан эвес. Эрендей өзу-биле тургускан-даа болза, оларның ажылын Советтер талазындан башкарып, удуртпайн турар. Кысказы-биле чугаалаарга, алган хемчеглер дээштиг эвес болган.

Ол бүгү ажылдарны организастап чорутпаанындан районда оперативтиг байдал элээн нарын болуп турар. Ниитизиби-ле кем-херек үүлгедир чорук эрткен чылга деңнээрге районда эвээжезе-даа, чамдык аар кемдээшкиннер чедирер, үптеп дээрбедээр болгаш өске-даа аар кем-херектерниң саны өскен.

Бо чылдың бирги чартыында назы четпээннериниң талазындан кем-херек үүлгедир чорук эрткен чылдың деңнелинге удур элээн өскен. Кеземчехерээнге онаашкан назы четпээннериниң саны эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге база дыка өскен, оон иштинде школа назылыгларының саны хөй болганы хөй-ниитиин дувөредин турар.

Ниитиниң корум-чурумун үрээр болгаш кем-херектер үүлгедир чоруктар «Улуг-Хая», «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтарда болгаш Шагаан-Арыг хоорайда хөй болуп турар. Шагаан-Арыг хоорайда дыка хөй организацияларның дружинниктери эзлчеглиг дежурныйлаашкынче четче үимес.

Дружинаның район штавы (даргазы райкүүскомнуң даргазының оралакчызы А. И. Стрельников) хүлээлгезин күүсетпейн турар дружина командирлерин болгаш ажылагый, албан организацияларын удуртукчуларын штабка келдирип, тайылбырын албайн турар.

Район, хоорай, кодээ Советтерниң социалистиг хоойлуждулгалар болгаш хөй-ниитиин корум-чурумун тудар талазы-биле доктаамал комиссиялары боттуг ажылларны чорутпайн турар. Ол ышкаш райкүүскомнуң административтиг комиссиязы, база назы четпээннер ортузунга ажыл чорудар комиссия боттарының хуралдарын эрттирип, корум-чурум үрекчилеринге чогуур харыысалганы хүлээдип турза-даа, оон дээштин эвээш, чон ортузунга тайылбыр ажылдарын чорутпаан.

Кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демиселде база ниитиниң корум-чурумун камгалаар ажылда кол четпес чүве болза, ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди организастыг хемчеглерни четче албаны болгаш тус-тус черлерде байдал дээш, ажыл-агый, албан организацияларының удуртукчуларындан негелдени кошкатканы болур.

Үстүнде айтырыг талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели тускай доктаалды хүлээп алгаш, районда амгы байдалды эдип, кем-херек үүлгедир чоруктарны кызырар болгаш ниитиниң корум-чурумунун камгалалын күштелдирер талазы-биле бүгү хемчеглерни алырын Улуг-Хем райкүүскомдан негээн.

Ол-ла хуралга республикада кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демиселди күштелдирер дугайында Тыва АССР-ниң иштики херектер министриниң оралакчызы П. П. Селивановтуң илеткелин дыңнап чугаалашкан, тускай доктаалды база хүлээп алган.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Тоску беш чылдың доозукчу чылының болгаш ниитизи-биле беш чылдың онаалдаларын чедиишкиннинг күүседип, янзы-бүрү күчүлерни ажыглалга хуусаа бетинде кииргениниң дугайында медээлер бо хүниерде чурттуң чер болганындан кээп турар.

Шенелде рейстер

Харьковтуң метрополитениниң он километр оруунда аккок экспрессте рнин шенелде рейстери агелээн. Украинаның идустриалдыг төвүнүн чер адааның оруу баштайгы пассажирлерни төлевилеттинген хуусаазындан дөрт ай мурнады — август 23-те, ол хоорайны гитлержи ажелекчилерден хосталаанының 32 чыл оюнун байырлалының хүнүнде хүлээп ап кириптер.

Чаа магистраль хоорайның демир-орук болгаш автобус вокзалдарын төп-биле болгаш машина тудуушкун заводтарының району-биле тудуштурган.

Метро тударда харьковчуларга бүгү чурт дузалаан. Москвадан, Ленинградтан, Минскиден, Ригадан, Тбилисиден, Бакудан дериг-херекселдерни олче чоруткан. Тудугжуларның улуг коллективиниң составында — эвилелдешкен бүгү-ле республикаларның төлөлекчилери бактаап турар.

Чаа, алдыгы совет метрополитениң онзагай чүүлү чул дээрге, оон чер адаанда станцияларының чок болуп турары болур. Шугумга шакта-ла эжеп 30 поездилер маннажыр. Олар хонукта-ла 600 муң ажыг кижини дажыглаар.

(СЭТА).

• • •

Хуусаа бетинде

Хабаровск крайның «Ургальское» шахта эргелелиниң коллективи хөмүр-даш казылдазының талазы-биле беш чылдың онаалдазын хуусаа бетинде күүселдипкен. Ол болза Байкал-Амур магистралының тудуунун зоназында — Ыраккы Чөөн чүкте эн-не механизастаттынган бүдүрүлгелериниң биреэзидир.

Мөнге донаттың байдалдарында безин Ю. Дымченконуң болгаш Н. Назимовтун бригадалары хонукта-ла тус бүрүзү 1500 тонна болгаш оон-даа хөй хөмүр-дашты берип турар. Бо дээрге чурттуң Чөөн чүгүнүн шахталарынга тергиин бедик көргүзүүт-дүр.

СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы залчеге киргеш. Ургальдың шахтёрлары чыл төнчүзүнге чедир улам хөй, 550 муң тонна хөмүр-дашты бээрин хүлээнген.

(СЭТА).

• • •

Күскү шөлге чемишчидилгелер

Одессаның суперфосфат заводу Украинаның болгаш Молдавияның ажыл-агыйларына күскү тарылгага ажыглаар минералдыг чемишидилгелерни пландан ажыр он беш муң тоннаны чорудуп берген. Бо дээрге СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир кодээ ажыл-агыйга ол бүдүрүлге черинин бүдүрүлгечилериниң пландан ажыр бээр дээн чемишчидилгелериниң деңнезин-дир. Социалистиг чарышты калбак нептереткениниң ачызында ол чедишкин болдунар аргалыг болган.

Суперфосфат заводу бо чылдың төнчүзүнге чедир чурттуң тараажыларынга ам-даа 260 муң тонна чемишчидилгелерни чорудуп бээр.

(СЭТА).

• • •

Ажылчын аңгының хүрээлеңинче

Төлептиг немелде күштү — профессионал-техниктиг училищелер дооскан 14 муң чыгам аныяк ажылчыннарны Таджикистанның ажылчын аңгызы алган. Барык-ла чүс тускай мергежилдиг аныяк ажылчыннарны бүдүрүлгеде барып ажылдай берген.

Бо беш чылда республиканың профессионал-техниктиг училищелери үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге, садыгга, харылзаага болгаш чоннуң амыдырал хандырылга черлеринге ажылдаар бедик мергежилдиг 67 муң ажыг ажылчыннарны белеткээн. Ортумак эртемниг аныяк ажылчыннарны белеткеп үндүрери эрткен чылдыынга деңнээрге бо чылын 25 хуу көвүдээн.

(СЭТА).

• • •

ГРЭС-тиң үшкү ээлчээ

Башкирияда Кармановск ГРЭС-тиң үшкү ээлчээниң тудуу эгелээн. Одалга-биле ажылдаар ол станцияга тус бүрүзүнде 800 муң киловатт күчүлүг ийи энергоблокту тургузар. Оларны ажыглалга киириптерге Карманск ГРЭС Уралга эң улуг станция болу бээр—оон күчүзү 3 миллион 400 муң киловатт болур.

Нефтекамск хоорайда ГРЭС тудугжуларынга чаа бажыңнарны тудуп турар. Энерго-тудугжуларның түр суурунун бүгү чурттакчылары чаагайжыды туттунган бажыңнарже чыл төнчүзүнге чедир көжүп кире бээр.

(СЭТА).

• • •

Комбикормнар заводу

Ортаа Уралдың комбикормнар бүдүрериниң эң улуг дээн заводун Свердловск областың Лай суурунда туткаш, ажыглалда кирген. Бүдүрүлгениң бүгү ажылдарын мехниазастаан болгаш автоматчыткан. Малга болгаш кушка чиртир янзы-бүрү чемнерни тускайжыткан 29 шугумнарда белеткеп турар.

Чаа заводтуң бүдүрүлге күчүзү — хонукта-ла 315 муң тонна эң шынарлыг мал чеми болур. Лайның бо беш чылда ажыглалда кирген хаван ажылдыг комплекизин чем-биле ол бүрүн хандырар, ону 108 муң хаванны алыраарынга таарыштыр кылган. Бүдүрүлгенин продукциязын Свердловск областың мал ажылдыг өске-даа ажыл-агыйлары база алырлар.

(СЭТА).

● ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүнге уткуштур ●

Совет хамааты ужар түүлдүң киржиргеш-биле улус ажыл-агыйының чугула адырлары чыл келген тудум-на улам көвүдеп турар апарган. Хамааты ужар түүл министри Б. П. Бугаев беш чылдың доозукчу чылында бо талазы-биле ажылдың канчаар хөгжүп турарын СЭТА-ның корреспондентизинге мынчаар чугаалаан:

— Совет ужудукчуларының улус ажыл-агыйынга чугула профессиялары бо хүннерде дыка көвүдээн. Самолёттар болган вертолёттар тараа шөлдерин арыглаарынга, бажыңнарны тударынга, электри удазынны дамчыдар белик адаштарны турсузарынга, чер иштиниң байлаан шинчилээринге дузалажып турар. Санитария ужар түүлүүнүң ужудукчулары боттарының машиналарын агаарже үндүреринге кайы-даа минутада белеп турарлар.

Хамааты ужар түүлдүң ажылдакчылары 1975 чылда 92 миллион пассажирлерни, 370 мүн тонна почтаны болган ийи миллион тонна ажыг чүүктү дажыглаар, 91 миллион гектар кедээ ажыл-агый шөлдерин чемнишидилгелер-биле хандырып, арыглаар ужурлуг. СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыңга, үлетпүрүң, тудугуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга харыы кылдыр ужар түүл ажылдакчылары белик хүлээлгеин алганнар. Олар чыл планын хуусаа бетинде күүседир, пландан ажыр 500 мүн гектар тараа шөлүн болбаазырадыр, чүс-чүс пассажирлерни немештер дажыглаар деш хүлээгеннер.

Барыын Сибирьниң болгаш Москваның транспорт эргелелдериниң, Хабаровскиниң болгаш Краснодарның ийиги каттышкан отрядгарының № 400 заводтуң база № 11 тудуг-монтаж эргелелиниң коллективтери 1975 чылдың болгаш бүгү тоску беш чылдың даазлаларын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыштың эгелекчилери болганнар.

Хамааты ужар түүлдүң эң дээре ажылдакчылары болгаш мурнакчы коллективтери беш чыл планнарын күүседиткенинің дугайын дыңнадын турар. Хамааты ужар түүлдүң Тюмень эргелели беш чылдың даалгаларын хуусаадан эрте күүседипкен. Тюменьниң ужудукчулары булут хырының оруктары-биле Кызыкы Соңгу түктүң тудугжуларынга түүл-бүрү бир миллион тонна ажыг чүүктү чедирип берген. Ужар түүл Барыын Сибирьниң шинчээчилериниң эң идегелдиг дузалакчызы апарган. Ужудукчулар ырак-узак черлерден нефть дамчыдар хоолайларны салырынга, электри удазынарын шөйерге, демир-оруктуг болгаш автомобиль оруктарын тударынга-даа киржип турарлар. Ужар түүлдүң дуззы-биле геологтар оон хөй-хөй байлактыг черлерни ажытканнар. Беш чыл иштинде агаар-биле чүүк сөөртүү 2,4 катап улгаткан. Ол ышкаш пассажирлер дажыглаары ийи катап немешкен.

Тюмень эргелелиниң ужудукчуларының болгаш штурманнарының, инженерлериниң болгаш техниктериниң, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ол улуг күш-ажылчы тиилелгезин холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарыны эш Л. И. Брежнев оларга СЭКП Төп Комитединиң өмүнээзинден чүректиң ханызындан байыр чедирген. Ол мынчаар демдеглээн: «Хамааты ужар түүл чурттуң экономиказын хөгжүдеринге улам улуг ужур-дузалыг боон кел чыдар. Амгы үеде улус ажыл-агыйының ужар түүл ажыглаттынмайн турар ындыг адыры херек кырында чок апарган».

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң чедирген байырын аэрофлоттуң ажылчылери хамааты ужар түүлдүң ажыглыр чаа-чаа оруктар база ажыттынылаан.

Хамааты ужар түүлде электронныг саналга техниказын улам калбаа-биле ажыглап турар апарган. Автомат күжү-биле удап, башкарылганың ачызында пассажирлерниң ыңай-бээр аргыжыры, сан-түүн баш удур тодарадыр, самолёттарның кайнаар ужарының расписаниезин тургузуп, министерствоның бүдүрүлге болгаш албан-организация черлерин хандырарын шалыжыны-биле күүседир аргалыг боон турар.

Пассажирлериң чер кырынга бүгү хандырылгазын кадбартып, сайзыраңгайжыдары—бистиң эң чугула сорулгаларывыстың бирээзи боон турар. Чаа-чаа аэродромнар болгаш аэровокзалдар кылдынып, ажыглалда кирип турар. Амгы үеде чурттуң үш чартык муң ажыг хоорайлары болгаш чурттакчылыг черлери боттарының аразында агаар оруу-биле хаарылзаалыг боон турар. Бо чылын чурт иштиниң ам-даа 50 агаар шугумнары немештир ажыттынар деп турар. Пассажирлерни болбаазырангай агаар лайнерлери ИЛ-62, ТУ-154, ТУ-134, ЯК-40 дажыглап турар.

Дээди болган ортумак эр-темниг, белик мергежилдиг специалистер хамааты ужар түүлде кээп ажылдап турар. Хамааты ужар түүлдүң Ленинградта Ленин орденниг академиязын дооскан дыка хөй ужудукчулар, штурманнар, диспетчерлер ужар түүл инженерлериниң дипломнарын чоокта чаа алган. Бистиң чурттуң дамчаты ужар түүлүн хөгжүдүп, сайзыраңгайжыдарынга ол дээди өредилге черн улуг ачыхавыяалыг боон турар. Академиниң турып келгени 20 чылының иштинде белик мергежилдиг мүн-мүн специалистерни аңаа белеткээн. Оларның де чугаалаан.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КҮЧҮЛҮГ ЧАЛГЫННАРЫ

аразында — ажыл-дүүма социалистиг чурттарының төлөлекчилери база бар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарының ужар түүл ажылдакчыларының демниг ажыл-ижи чыл келген тудум-на улам быжыгып турар. Оон чайынзачак чижектериниң бирээзи— хамааты ужар түүлдүң ужудукчуларын, техниктиг болган диспетчер ажылдакчыларын өөредип белеткээр талазы-биле төп черни Ульяновскиге тургузар дугайында кол дугуржулага ат салганы болур.

Бо чылын аэрофлоттуң самолёттарының аңгы-аңгы чурттар аразыга ужудуушкуннарының расписаниезинге элээн хөй чаа немелделер кирген. Чижээлээрге, Москва—Лиссабон, Москва—Люксембург аразында үргүлчүүң ужудуушкуну эгелээн. Амгы үеде бистиң самолёттарывыс 69 чуртче ужуп чоруп турар. Аэрофлоттуң чурттар аразында агаар шугумнуң иниги узуну 350 мүн километр ажа берген. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээн алганы Тайбың программазын амыдыралга боттандырып турарының ачызында делегейниң ужар түүл ажылдакчыларының кады ажылдажылгазы улам быжыгып, халбарып турар.

1975 чылдың болгаш иниги беш чылдың-даа планын күүседир, СЭКП-ниң XXV съездизин күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннер-биле уткуур дээш хамааты ужар түүлдүң ажылдакчылары бүгү күжүн салыр—деп, Б. П. Бугаев түңнелиннеп чугаалаан.

ЧОННУҢ ТЕЛЕФОН ХАРЫЛЗААЗЫ КАЛБАРАР

Кандыг-бир херек ужун ыңай-бээр артык чорук кылыр ажылдардан бисти телефон харылзаазы хостап турар. Ынчалган бистиң хүн бүрү ажыл-иживисте оон эвээш эвес үлүг-хуузун киирип турары билдингир-дир.

Хоорайның албан черлери, хөй-ниити организациялары шупту телефоннарлыг. Оон-биле чергелештир, чурттакчы чоннуң бажыннарын телефончудар ажыл бисте база оожум эвес темп-биле чоруп турар.

Кызылда амгы үеде автоматтыг телефон станциязы 3500 номерлерлиг. Оон 1800 номерлиг бирги эолчээ 1959 чылда ажыглалга кирген. Он чыл эткенде 1700 номерлиг ийиги эолчээн тудуп эгелээш, 1970 чылда ажыглалга киирген.

Бо хүннерде хоорайның телефон станциязы 4593 номерлиг, азы планда көрүнгениниң 1093 номер хөй. Ынчалзаада чаңгыс номер 2 бажынга азы организацияга салдының турар чоруктар бисте эвээш эвес. Оон үржүүнүн станцияның дериг-херекселдеринге артык ажыл немежип, чогуур хуусаазынга четпейн, оларның үрелир чоруун болдуруп турар.

Хоорайның автоматтыг телефон станциязынга телефоннарның санын көвүдедири-биле ажылды бо чылын чорудуп эгелээн. Ол ажыл бо чылдың төнчүзүнде доостур, ынчан Кызылдың АТС-ке 1000 номер немежир болган оларның ниити саны 4500 чедер.

Хоорайның телефон станциязын дамчыштыр дорт харылзаа тударындан аңгыда, бодунуң организацияларында АТС-терден хоорайның телефон станциязын дамчыштыр харылзажып турар организациялар база бар. Оны хандырып турар станция 10 организацияларның АСТ-терин хоорайның АТС-зи-биле тудуштуруп болур. Ындыларга «Кара-Хаак» совхозтуң, Иштики херектер министерствозунуң, «Тудуг кезектери» комбинаттың, эмнелге комплекизинин, Элегес-Аксының, Кызыл районнуң болган 3 дугаар АТБ-ниң станциялары хамаржыр.

Организацияларның автоматтыг телефон станциялары-биле кады санларга, хоорайда ам 5020 телефон номерлери бар, азы Кызыл хоорайның 100 чурттакчыларынга 8,36 телефон онаажыр-дыр.

100 чурттакчыга онаштыр бажыңнарже телефон киирер талазы-биле Россия Федерациязының хоорайларындан хөжүдавайн турзувусса-даа, хоорайның чурттакчыларының телефон киирери-биле берген чагыгларын долузу-биле күүседип шыдавайн турар бис. Ылаңгыя хоорайның чөн болгаш барыын талакы районнарын телефончудары четпес чоруттунуп турар. А хоорайның чаңгыс каът чурттарга бажыңнарлыг девискээринде телефоннар чогундан ол кварталдарның чурттакчыларының хомудан турары чөптүг.

Хоорайның барын талакы районунуң үлетпүр бүдүрүлгелерин телефон харылзаазы-биле хандырарын экижидери-биле 1000 номерлиг АТС-тиң тудуун эгелээри көрдүнген. Ол станция хоорайның 40 үлетпүр бүдүрүлгелерин хандырар. АТС бажыңының тудуунуң проектизин кылын доостан. Ол проектиниң технологтуг ажылдарын «Гипрохарылзаа» институдунуң Новосибирскиде салбыры кылыр.

ССРЭ-ниң харылзаа министриниң бо чылдың июнь 9-тагы дужаалында 10.000 номерлиг АТС-тиң тудуунуң проектизин 1976 чылда эгелээрин айыткан. Ажыглалга киирер баштайгы номерниң саны — 5 мүн. Оон-биле чергелештир телефон-биле хоорайдан дашкаар харылзажыр коммутаторларның саны дараазындагы беш чылда көвүдээр. Станцияның күжүнүң улгатканы-биле кады аңаа ажылдаар белик мергежилдиг кадрларны четчелээриниң айтырыы база тургустунуп кээр. Ол айтырыгны шиитпирлээр дээш харылзааның бүдүрүлгетехниктиг эргелери-биле кады демниг ажылдан турар бис.

Ам хоорайның АТС-те дээди эртемниг 4 инженер болган ортумак тускай өредилге черлерин дооскан техниктер ажылдап турар. Хоорайның харылзаа белдиринге ажылдаар техниктиг тускай эртемниг кадрлар ам-даа негеттинип турар. Ылаңгыя кабельщиктер чедишпес. Ол ажылды бисте кылып турар 6 кижиниң чүүле чаңгызы тускай ортумак эртемниг дээрзин маңа айтыры артык эвес.

Хоорайның телефон станциязының моон соңгаарты хөгжүдезиниң чиңгине планы амга чедир шиитпирлеттинмээни бисти дүвүредип турар. А харылзаа салбырында телефон станциязын хөгжүдериниң чиңгине схемазы чок. Бо чорук телефон шугумун хоорайның аңгы-аңгы кварталдарынче чорударына шаптыктыг болун турар.

Чамдык организациялар чер казар ажылдар кылып тура, оваарымча чок болуп, телефон шугумунуң кабельдерин үреп, чоннуң харылзажырынга таарымча чок байдалдарны тургузуп турар. Ындыг организацияларга «Кызыл септелге тудуг», «Кызыл ЦЭС тудуг» эргеледдерин болгаш оон-даа өскедерни хамаларыштырып болур.

Чоннуң телефон харылзаазын улам экижидер, чурттаргга бажыңнарын телефончудар талазы-биле оларның чагыгларын күүседир дээш улам кызымак ажылдаарын хоорайның харылзаа салбырының коллективи хүлээнип турар.

Н. БЕЛЯШОВ,
хоорайның харылзаа салбырының начальниги.

ДЕЛЕГЕЙ до ХҮННЕРДЕ

АКЫ - ДУҢМА НАЙЫРАЛ ЁЗУЗУ - БИЛЕ

ВАРШАВА. (СЭТА). Аңаа болган ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ПУР-нуң чазааның Президиумунуң каттышкан хуралының дугайында дыңнадыгда ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герактың болгаш ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевичиниң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле беседалары ПКАП-тың болгаш СЭКП-ниң, польша болгаш совет чазактарның бүгү айтырыглар талазы-биле долу чаңгыс үзелдиг болганын катап бадыткаанын сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Ол аян-чорунтуң үезинде дугуржуушкуннарга чедип алдынган болгаш ийи чурттуң акы-дуңмалышкы найыралын, бузулбас чаңгыс эвин болгаш кады ажылдажылгазын улам ыңай быжыглаарынга чаа чугула базым болур шиитпирлерни хуралга түүлдүг деп көрген.

ПКАП ТК-ның Политбюрозу болгаш ПУР-нуң чазааның Президиуму бо чылдың 7 айларының иштинде экономика талазы-биле онаалдаларның канчаар күүсеттингениниң дугайын чугаалашкан. Үлетпүр бүдүрүлгези болгаш тудуг дүрген чоруп келген деп демдеглээн. Оон-биле чергелештир бүгү бүдүрүлге черлеринге планныг онаалдаларны күүседирин дең-дески боттандырары дээш улам ыңай демисежириниң эргежок чугулазын онаалап демдеглээн.

ЧАҢГЫС ЭПТИ БЫЖЫГЛААР

ДЕЛИ. (СЭТА). Онза байдалды киргениниң соонда чуртка тургустунган байдал реакциялың чимзениишкиннеринге удур, деннилгелиг экономиктиг чаартылгаларны боттандырар дээш демиселге демократтыг күштерни быжыглаарынга чаа аргаларны тургускан деп, Индияның Коммунистиг партиязы санап турар деп, парлаңга үндүрген ИКП-нин медеглелинде айыткан. Оон-биле холбаштыр ИКП Индияның национал конгрези дээр башкарыкчы партияның деннилгелиг күштери-биле кады хөделиишкиннерни чорударын онза ужур-дузалыг деп санаан.

Амгы үе-чалада премьер-министр Индира Гандиниң чарлааны онза экономиктиг программаның түүлдерин боттандырары дээш массалыг кампаниялың калбартын чорудары эргежок чугула деп ИКП санап турар деп, медеглелде айыткан. Ол программаның кол айтырыгларын Делиге август 22-де ажыттынар ИКП-ниң Төп Күүскомунуң хуралынга чугаалажып көөр деп, медеглелде чугаалаан.

РАСИЗМНИ УЗУТКААР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм чер бөмбүрзээниң хөй-хөй улустарының качыгдап турары расизмни болгаш расаларны ылгап дорамчылаар чорукту дүргеп чок кылырыче угланган демиселдиг талазы-биле хөделиишкиниң он чылын эрттиреринге идепкейлиг киржириниче делегейниң чурттарының чазактарын болгаш КНО-нуң органнарын кыйгырган. Он чылды КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязының шиитпири-биле эрттирип турар.

Чиңгине секретарының ында нептереткен бижиинде «расизмни болгаш расаларны ылгап дорамчылаар чорукту болгаш апартеидти долузу-биле чугаа чокка чок кылырын чедип алырынга шыңгыы шиитпирлиг чоруктуң дугайын база катап илергейлээриниче» кыйгырыг кирген. К. Вальдхайм бижиктиг Кол Ассамблеяга бадыалдыры-биле КНО-нуң экономиктиг болгаш социал чөвүлеллериниң (ЭКОСОС) резолюцияларының төлевилелдери-биле немээн. Ол резолюцияларда расизмниң, расаларны ылган дорамчылаар чоруктуң болгаш апартеидтиң политиказы КНО-нуң Уставының эң каржы үрээшкини болур деп айыткан. Ол документилерде дарлаткан улустарның расизмден, колониализмден болгаш даштыкы тергиидээшкинден хосталыр дээш домиселинге деткимчени илереткен.

ТОДАРГАЙ ХАРЫЫНЫ НЕГЕП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Лос-Анджелос хоорайның эрге-чагыргалары «Амбассадор» отелге халдаашкының канчаар болган байдалдарын база катап истеп көөрүн негээн. Ол халдаашкының түңнелинде 1968 чылдың июнь айда сенатор Р. Кеннеди өлген болгай. Ынчаарда чаңгыс-ла Сирхан халдаашкын кылган бе азы сенаторнуң амызынга чөткен октуң үнгени «ийиги хол боозу» база турган бе дээрзин истелге тодарадыр ужурлуг.

Истелге медициназының болгаш криминалистиказының эң мергежилдиг тускай эртемниглериниң сөөлгү каш чылдарда кылган шинчилелдериндеи «ийиги хол боозунга» каразынылыкын тывылган. Р. Кеннединиң мага бодундан ужулган октар сенаторну долгандыр турган элээн каш кижилерни балыглаан октардан ылгалдыг болганын олар бот-боттарынга хамаарылга чокка бадытканнар. Ол ышкаш сенаторга өлүмүг кылдыр дегген ок Сирхандан хавырган хол боозунга таарышпас болганын олар база илереткеннер.

«Ийиги хол боозунуң» турганының база бир херечизи Сирханның холунуң боозунуң дизиннге чүгле чедип ок кирер болганы-дыр. Ындыг турбуже, «Амбассадор» отелге Р. Кеннедини өлүргеш хүн аңаа чедиген хөй катап боо даажы үнгениниң дугайында херечилелдер база бар.

Лос-Анджелостуң эрге-чагыргалары Р. Кеннедини узуткаар чорулгалыг бүдүн сүлчээнин турган боон чадавазының дугайында айтырыгны дорту-биле көөрүп турар. Хоорай чагыргазының төлөлекчилериниң бирээзи Б. Уордтуң чугаалааны-биле алырга, «бо болгаш өске-даа хөй айтырыгларга кара чаңгыс, шын харыыны бээри эргежок чугула боон турар».

В. БАЙДАЛИН.

ШТРАУСТУҢ «ЧАЙГЫ ШӨЛЭЭЗИ»

БОНН. (СЭТА). Барыын Германияның реаксылыг партиязы—Христиан-социал Эвилелдиң (ХСЭ) даргазы Франц-Йозеф Штраус Мурнуу-Африка Республикада эзлчеглиг аян-чорук кылып чеде берген. Ол ында бодунуң «чайгы шөлээзин» эрттирип турар болгаш оон африка дипте аян-чоруу кандыг-даа политиктиг сорулга чок дээрзиниң дугайын тускай чарлаан.

Ынчалза-даа МАР-га үш чыл улаштыр барып турар Штраустуң Мурнуу-Африка Республиканың президентизи Н. Дилерихс хүлээп алган, сөөк-язы ылгакчызы чазак чагырыкчызы Д. Форстер-биле, даштыкы херектер министри Х. Мюллер-биле болгаш өске-даа албан кижилери-биле чугаалажышкынарны кылгаанче солуунар улуг кичээнгей салып турар.

Оон Мурнуу-Африка Республиканың наймыылалынга бүгү ужуражышкыннарының түңнелдери чажыт боон турар. Ынчалза-даа оон аңаа кылган чугаалажышкынарының темаларының бирээзи «Намибияның келир үезиниң» дугайында айтырыг болганы барыын-герман солуннарның дыңнадыгларындан билдине берген. Намибия дээрге КНО-нуң шиитпири турда-ла, Мурнуу-Африка Республиканың эжелелинде турбушаан чурт-тур.

Моон алгаш көөрге, Мурнуу-Африка Республикада Штраустуң барган чоруу сөөк-язы ылгазының мурнуу-африка эрге-чагыргазын политика талазы-биле деткип турарының чаа бадыткалы боон турардыр. Мурнуу-Африка Республика болза Африка дипте улустуң хосталга дээш шимчээнкининге удур демисежир талазы-биле делегейниң империалистиг күштериниң бир кол даанныр черн боон турары билдингир болгай.

Люксембургтан элээн каш километрде турар Финдель деп аэдромга аэрофлоттуң «ТУ-134» деп самолёду хонупкан. Люксембургтуң министерстволарының болгаш төп албан черлериниң төлөлекчилери, «Люксер» ужар түүл кампаниязының удуртукчулары, садыг-үлетпүр бөлүктериниң төлөлекчилери Москва — Люксембург — Москва аразының чаа шугуму-биле баштай ужуп келген самолетту уткуурубиле келгеннер. Ам аэрофлоттуң самолёттары Москва биле Люксембургту харылзаштырып турар агаар оруу-биле неделяда бир катап ужуп турар апарган.

А. ЗВАНДОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДИПТЕРДЕН ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

● **ПРАГА.** Чехословакияның ССРЭ-де дөмей бүдүрүлгелер-биле кады ажылдап азы совет чагыглар күүседип турар-даа дыка хөй заводтарында болгаш фабрикаларында, Чехословак-совет найырал аттыг көдээ ажыл-агый кооперативтеринде болгаш күрежылагыйларда-даа орус дыл өөренир клубтар ажылдап турар.

Оларның саны улам көвүдеп турар. Эрткен чылын ЧССР-ниң ыңдыг 2.300 клубтарның аңгы-аңгы хар-назылыг болгаш профессиялыг 38.000 кижи өөренип турган.

● **ЛИССАБОН.** Португалияның Министрлер Чөвүлели чуртка АНОП (Дженсиа Нотисиоза ди Португал) деп чаа национал информация агентилелин тургузар дугайында шиитпир үндүрген. Чазак черниң докторалын өзугаар мурнунда күрүнении кылдыр хуралган АНИ агентилел хагдынар ужурлуг. Оон бүгү-ле эт-хөренгизи болгаш активтери, а ол ышкаш эргелери болгаш хүлээлгелери АНОП-че шилчиир апаар.

● **КАРАКАС.** Венесуэланың даштыкы компаниялларның холунда турар нефть-тывыш черлериниң бир мүн хире ажылчыннары ажылдан үнер дугайында сагындырыгны алганнар. Венесуэланың нефть черлериниң ажылчы чоннарының федерациязының медеглелинде ол дугайын айтын турар.

● **ДЕЛИ.** Чагырыкчы партия Индий национал конгресстиң мурнундан соңгуткан бөлүк парламент кежигүннери британ радиодамчыдыганың Би-Би-Си корпорациязын «Индияга удур материалларны карааежгээр» нептереткени дээш буруудадып турар. Би-Би-Синиң Индияга удур хоп-мегези кымга-даа билдингир. Ол радиостанция Индияга удур хопмеге нептередир, чуртта боон турар бүгү-ле үүлдерни өскээр тайылбырлаарынга таарымчалыг бичии-даа четпестерни халас эрттирбейн келген деп, бо дугайында медеглелде чугаалап турар.

● **ТОКИО.** Мурнуу Көрейнин даштыкы садыг талазы-биле өре-ширези бо чылын 2 миллиард доллар ажа бээр деп, Киодо Цусин агентилел дыңнаткан. Баштайгы саналга өзугаар алырга, импорт түүү 8.199 миллион, а экспорт түүү —6.191 миллион доллар чедер деп турар.

Сеулдуң эрге-чагыргазының экономиказы дыка сандаргай байдалда турарын агентилел демдеглээн.

(СЭТА).

Улус чу Көрейниң 30 чыл болганынга

ХООЧУН ДАЙЫНЧЫЛАР УТПААН

Чоокта чаа Москваның кокс-газ заводунга көрей металлургтарының делегациязы чораан. Чхончжинде Ким Чак аттыг металлургия заводунуң кокс эзилдирер суугуларының начальниги Чо Ман Хо ужуражылга үезинде мастер Алексей Горбуновтуң дайынчы шаңналдарының бирээзин көргеш:

— Оо, Силер Көрейни база хостажып чораан-дыр силер аа?—деп айтырган.

— Ийе, ындыг ийи—деп, Горбунов харыылаан.

1945 чылдың августа Алексей Горбунов 25 дугаар армияның 10-гу механизастаттынган корпузунуң 207 дугаар танк бригадазынга пулеметчу-десантник боон дайылдажып чораан.

— Көрей улус совет солдаттарны өөрүшкүлүг уткуп алган—деп, Горбунов сактып чугаалаар.— Хосталган хоорайларның болгаш суурларның кудумчулары-биле эрткен бистиң танкыларывысты улуг-даа, бичии-даа кижилер шупту дашкаар үнүп келгеш, өөрүшкүлүг уткуп, совет шериглерге чечектерни тутсуп, яблоко, грушаларын-даа сунуп, суксунундаа ижиртип турган...

Дайынчы тулчуушкуннар доозулган соонда совет шериглер японнарның үреп бузуп каан түүлдерин катап тургузарынга көрей чонга дузалажып, заволтарны болгаш фабрикаларны катап тургусчуп эгелээн. Алексей Горбунов бодунуң өөрү-биле кады Чхончжинде эжелекчилериниң буза тепсин каны металлургия заводун катап тудуп тургузарынга киришкен. Совет солдаттарның болгаш офицерлериң аразынга металлургтар, машинистер болгаш слесарьлар-даа турган. Катан тургузуушкун ажылдарынга олар дүн-хүн дивейн ажылдап турганнар. Удаваанда ук завод баштайгы продукциязын берген...

Көрей чурту-биле Алексей Горбуновтуң иниги ужуражылгазы 1971 чылдың августа болган. Ынчан ол совет-көрей найырал иниттилелиниң делегациязы-биле кады Көрей Улус Демократтыг Республикага чораан.

— Ол аян-чорук меңээ уттундурбас боон артып калган—деп, Горбунов чугаалаар.—Көрей черде кайгамчык чаартылгалар болганын ынчан көрдүм. Кара-даа базарга, тудуг-ла тудуг. Бодунуң чаагай келир үезин бүзүрелдиг тудуп турар көрей улустуң хей-аъдыдаа кайгамчык чораан.

Алексей Иванович Горбунов коллективинде алдарлыг кижи. Ол бодунуң хөрээн тергиин эки билир мастер. «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп атты ук бүдүрүлгеге эң баштай алганнарның бирээзи. Совет-көрей найырал иниттилелиниң завод бюрозунга ам 15 чыл улай соңгудуп келген.

— «Көрейни хостааны дээш» деп медальды Николай Семенович Морозов база-ла, Горбунов ышкаш, камныг кадагалап чоруур. 1945 чылдың августа ол фронтучу эштери-биле кады Туманганда Хамхыта чедир аар-берге дайынчы орукту эткен.

Николай Семенович Морозов база-ла совет-көрей найырал иниттилелиниң завод бюрозунуң кежигүнү. Москваның кокс-газ заводунда ам 25 чыл ажылдап турар. Эрес-шудургу ажыл-ижи дээш «Хүндүлелдиг демдээ» орден-биле шаңнаттырган.

Ук заводта машинист Михаил Федорович Козочкиниң ады база эки билдингир.

— 25 дугаар армияның кезектери Оожум океан флодунуң деткимчезе-биле Унги дээр өртээ болгаш хоорайда японнарның турштарынче шаап халдаан турган. Дайзын шыңгым удурланымышкынны көргүскен. Совет командылалга ынчан япон шериглериниң чеңээниң болгаш санының дугайында чугула медээ херек апарган.

...Шала амиртициеп бергенде, Козочкин беш дайынчы эштери-биле кады ол чугула дайынчы даалганы күүседип чорупкан. Олар дайзының туружунче ханылаан кире берген, оон хол от точкаларын болгаш дериг күжүн санап, түңнеп алган. Оон даң чаа-ла хаяалап орда, эрес-дидим хайгыылчылар дедир оваарымчалыг чоруп орда, япон таңнылы оларны эскерип каан. Аткылажышкын-даа эгелээн. Японнар немелде күжүн база октаан, ынчалза-даа бистиң хайгыылчыларывыс боттарының өөрүнче чаза булган үне бээр арганыг болган. Оларның билип эккелген сөн медээлери Унгини хостаары дээш тулчуушкуннарга чугула рольду ойнаан.

— Дайын төнген соонда Көрейге барып көрбээн кижи-дир мен— деп, Михаил Федорович чугаалаар. — Ынчалза-даа солуннарда, журналдарда, номнарда акы-дуңма көрей улустуң чеңнишкиннерин бо-ла бижип каан боор-дур. Ону номчаан, кончут өөрүүр кижи-дир мен. Чоокта чаа Москвага Көрейниң «Мансудэ» деп уран түүл ансамбли ойнап чеңнп келирге, кадайым, уруум-биле кады ооң концертки албан-биле барып көрүп чорудувус. Кончут эки концерт болду. Дыка сеткил ханып, өөрүп ордувус. Уттундурбас 1945 чылда төрүттүнген найырал бистиң чурттарывыстың аразында эки хөгжүп, сайзыран турарын бодаарга, черле магалыг-дыр.

Тофик РАДЖАБЛИ.
(ПМА).

Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем

НИИТИ БИЛИГ БОЛГАШ БЕДИК КУЛЬТУРА ДЭЭШ

Бистиң ниитилеливистиң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазында чоннуң ниити билии болгаш культуразы ниитилел хөгжүлдезиниң кол шимчедиктизи болбушаан, эртем-техниктиг революцияны дүргедедириниң кол фактору болу берген. Ынчангаш бүдүрүлгеде ажылдап турар кижи бүрүзүнүң эртем-билииниң деннелинден ажылга хамаарымгазы, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, шынары дээш өске-даа түү чүүлдер хамааржыр.

Ажылчын болгаш көдээ аныяктарның ортумак эртем чедип алырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузарынче сагыш салышкын улуг. Кежээки өредилгени чедиишкиниг организастаарынга башкы кадрларның ролю база көнчүг улуг. Эртемнерниң үндезиннерин чедиишкиниг дамчытпышаан, өредилгени бүдүрүлге-биле, өренип турарларның хүн бүрүүнү ажыл-херектери-биле сырый холбазы албан. Ажылчын болгаш көдээ аныяктарны боттарының күжү-биле билиглерни чедип алырының методиктиг аргаларынга өредип, оларны диалектика-материалистиг үзел-бодалдың үндезиннери-биле чепсеглээри чугула. Шак мындыг таварылгада башкының мурнунга улуг сорулгалар салдынар. Ол кижи бүрүзүнүң белеткелин өнзалап көрүп, түс-түзунда ажылды чорудар апаар.

Бүдүрүлгеде ажылдап турар ажылчыннарны ортумак өредилгеже хаара тудар талазы-биле кижизидилге-политиктиг ажылдың бир хевири ортумак эртемниң кижиниң амыдыралынга, ажыл-херээнге ужур-дузазын пропагандалаары болур. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ажылчынның эртем-билиг деннелинден улуу-биле хамааржып турар. Эрткен чылын Челябинск хоорайга эртемденнернин социология талазы-биле чоруткан шинчилел ажылдарының түннелдерин тодаргайлаарга мындыг: ажылчын кижиниң ниити билии бир класс бедиирге ортумаа-биле машина тудуушкунунуң бүдүрүлгезинге болгаш чиик үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2 хуу чедир өскен. 5—6 класс эртемниг слесарь дараазында бедик разрядче шилчиирде беш чылды чарыгдаар, чеди класс доосканнар ажылчын — 3,8 чылды чарыгдаар. 9—10 класс доосканнар оон-даа эвээш хуусаны чарыгдап турары тодаргай.

Аныяктарны кежээки өредилгеже хаара тудар ажыл бистиң Чөөн-Хемчик районда база багай эвес шиитпирлеттинип турар. Тоску беш чылдың эрткен дөрт чылдарында Чадаанада районнуң бот-өредилгелиг школазы өреникчилер хүлээп алырының плаң чыл бүрү ажыр күүседип келген. Ол-ла үеним дургузунда 2179 кижи класстан классче чедиишкиниг шилчип, 291 кижи сески классты дооскан. 440 кижи ортумак школаны чедиишкиниг дооскаш, ангы-ангы бүдүрүлге черлеринде, ажыл-агыйларда ажылдап, чүрттүн өредилге черлеринде-даа өреним киргилээн. Оларның арызындан Долаан Маны СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары, Ф. Монгуш Чадаана эмнелгезинин ажылчыны, Б. Ооржак тулугжу, Ө. Сат Хайыракан көдээ Совет күүскомунун даргазы, С. Үюсов Чадаана АТБ-зинде механик дээш өске-даа он-он эштерни адап болур.

«Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп Бүгү-эвилел көрүлдезинге дүүштүр бистин районда социалистиг чарышты база чарлаан. Эрткен өредилге чылының түннели-биле алырга, чарышка «Большевик» совхоз тиилекчи болган. Ук совхозтуң дирекциязы аныяктар өредилгезин чугулага көрүп, бүгү талаа-биле деткип келген. Чыраа-Бажы көдээ Совет күүскомунун даргазы К. Куулар, «Октябрь 30 чылы» колхозта партком секретары М. Монгуш бистиң ажылывыска чогуур дузаны көргүзүп турар.

Кежээки өредилгени удуртур, башкы кадрлар-биле бүрүн хандырар ажылга Шеми ортумак школазының директору Д. Имажап, Тебе-Хая школазының директору Д. Саая, Хөндергей школазының өредилге эргелекчизи А. Сат, Бажың-Алаак школазының өредилге эргелекчизи О. Хомушку дээш өске-даа эштерниң эки киржилгезин мактап болур.

Кежээки өредилгени чедиишкиниг организастаарынга ажыл-агый удуртукчулары, хөй-ниити организациялары улуг рольдуг болуру чугаажок. Чамдык таварылгада боже кичээнгей кошкак болурун база эскериш болур. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарның удуртукчулары (эштер Х. Монгуш, А. Шаалы), ында комсомол комитеттери (секретарылары Ю. Бызытпаа, Т. Ондар) аныяктарны өредир херекти чогуур негелдеге чедир үнелеп көрбейн турганындан эрткен өредилге чылында өреникчилер хаара тударының планын күүсетпээн, өредилге-консультация пунктуларының ажылы кошкак болган. Херек кырынга алыр болза, ук ажыл-агыйларда ортумак эртем чедип албаан аныяк-өскен хөй. Шак мындыг байдалдан чайлаарын амдан эгелеп бодавас болза, эрткен чылдың практиказы катап-ла эгелээр болгай.

Чадаана автобаазазында барык 40 ажыг чоларчы ортумак эртем чедип албаан-даа болза, эрткен өредилге чылында оон чаңгыс-даа кижи өренмейн кыштаан. Автобааза (начальниги П. Дураев), хөмүр-даш разрези (начальниги А. Осин) аныяктар өредилгезинче партийжи ёзу-биле сагыш салыр үе келген.

ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкому ажыл-агыйларда комсомол комитеттеринден чогуур негелдени тургуспаанындан кежээки өредилгеге контроль кошкак, ол ышкаш чогуур дуза-деткимчени база көргүспейн турар. Чаа өредилге чылында шак ындыг четпестерни катаптавас дээш шудургу ажылдаар апаар.

Д. ХОВАЛЫГ,
Чадааннаның бот-өредилгелиг ортумак школазының директору.

ОЛИМПИАДА-80-ГЕ МОСКВА БЕЛЕТКЕНИЛ ТУРАР

Москвага болуп эртер XXII Олимпийжи оюннарга чедир беш чыл арткан. Аңаа өнүп үе ам-даа хөй, четчир ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа эргежок чугула чорудар ажылдарның хемчээлин оон белеткели-биле катай алыр болза шаг-үе далаштырып келген. Олимпиадага белеткелдиң канчаар чоруп турарының дугайында Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентизи Дмитрий Тульчинский СССР-ниң спорт комитединиң даргазы Сергей Павловбиле интервью кылган.

— Силерниң бодалыңар-биле алырга, Олимпиада-80 кайы хире хөй киржикчилерлиг болурул?

— 1980 чылдың июль айда Москвага 16 хүн иштинде болуп эртер Олимпийжи оюннарга 130 чурттарның спортчузу киржирин баш бурунгаар көрүп турар. Ынчаарга Мюнхенге 122 чурттарның командалары киришкен болгай. Национал спортчу делегацияларның составында тренерлерни, эмчилерни болгаш техниктиг ажылдакчыларны катай саная оорлап турар хевир бар.

— Мээнии база-ла ындыг, ынчалза-даа ол оорлап шыдавас.

— Чүге?

— Чүге дээрге чигир саваныга сээк кады дуглап каар кижи мен, сээк ында чок болза, чигирни оорлап турганы билдинер.

ДИШ ЭМЧИЗИНГЕ ЧОРААНЫ

Габрово чурттуг бир кижиниң дижи аараш, турдуруп алыры-биле эмчиге келген. Боду хүлээп ап турар эмчиден ол мынча деп айтырган:

— Диш турдурарга хөлезини чежел?

— Бир дишке-ле ийи лев, чырык дээш база бир лев, чүге дээрге орайтаан-дыр—деп, эмчи харылаан. Эмчи болу база Габрово чурттуг кижи боон-тур ийин мон.

ГАБРОВЧУНУҢ СҮМЕЗИ

— Мээң хөделим уруг чигир-тун дыка хөй хевирлеринге маргылдааларны эрттирип болур. Ол ышкаш кыры шывыглыг чадаг-тергечилериниң маргыжар черин, 10 мүң кижи олурар индирлелиг олимпийжи бассейни болгаш бодунуң кылып белеткээн деннелиниң, чырык бээриниң, техника, архитектура талазы-биле амгы үениң негелделеринге дүгжүп турар өске-даа тудугларны кылырын планнаан.

— Олимпиада үезинде Москва чеже хире аалчыларны хүлээп алырын көрүп турарыл?

— Ам тодаргай саныны адаары берге-дир, ол дээрге аалчыларның боттарының күзелинден эгелээш, дыка хөй байдалдардан хамааржыр айтырыгдыр. Москваның спортчу делегелери 350 мүң көрүкчүлерни чаңгыс хары угда киирип шыдаар чүве болганда, бо сан-түүнүң хемчээлин барымдаалап түңнелди үндүрер апаар.

Маргылдаага киржир спортчуларга болгаш спортчу делегацияларны үдеп чоруур кижилерге база ол ышкаш делегейниң спортчу федерацияларының төлөөлериниге, парлалга, радио, телевиденне болгаш олимпий оюннарына хамаарылгалыг кижилерни Совет Эвилелиниче кандыг-даа доктаашкын чокка киирерни хаңдырар. Бистиң чуртувустуң хүндүлөөчел чаңчылын ёзугаар аян-чорук кылып, олимпий оюннарын көөр дээн туристерге таарымчалыг байдалдарны тургузары чугаажок.

— Аалчыларга орун талазыбиле «артык» чер чок амгы хоорайга ынча хөй туристерни гургузары нарын-на айтырыг ышкаш-тыр аа, шын ирги бе?

— Ийе, Москвага ол чиик эвес айтырыг. Ынчалза-даа ол шиитпирлеттинген турар. Туттунуп эгелээн олимпийжи объектилер найысылалдың хөгжүлдезиниң кол планынга чоорту «киир бижиттинер» апаар.

Олимпиаданың аалчылары кирери-биле аалчылар бажыңнарын долузу-биле ажыглаар. Оон ыңай, 1980 чылга чедир 40 мүң кижи кирер амгы чаа хевириниң улус чурттаар спортчу тудугларын кылыр. Москваның девискээринге аалчылар бажыңнары, ниитиниң чуртталга бажыңнарыбиле кады дыштанылга бажыңнарын, пансионаттарны база тудар. Дыка хөй туристер автомашиналарга келир чүве болганда чаа мотелдерни, кемпингилерни ажыглалга киирер.

— Мюнхениң ышкаш, моон мурнунда болган Олимпиадаларның дуржулгазын ажыглаар деп турар бе?

— Чугаажок. Ону шагда-ла өренип эгелей берген. Чүге дээрге, бүгү делегейниң спортунуң байырлалын белеткеп эрттирер херек дээрге хөй күжениишкинни негээр, кончуг сагыш чованчыг, нарын айтырыг. Бодунуң үезинде Хельсинки болгаш Мельбурн, Рим болгаш Токио, Мехико болгаш Мюнхен—техниктиг-даа, организастыг-даа хемчеглер талазыбиле бергелерге таваржып турганы биске билдингир. Ынчангаш мурнуку олимпиадаларның, ылангыя Мюнхениң, эрттиргениниң болгаш белеткээнинин дуржулгазын улуг киҗээнгей-биле өренип турар бис. Москвага болур Олимпиада-80-ниң белеткели чедиишкиниг доостурунга бүзүрээр бис.

(ПМА).

ГАБРОВОНУҢ ШООДУГЛАРЫ

Суббота номчулгазынга

ЭЖИНИҢ ХҮНДҮЛЕЕНИ

Үш эжишки ресторанга кирип келгеннер. Оларның ийизи холдарын чуп чоруй баар арызында Габрово чурттуг бир эжи чем даңзызын ап алгаш, улуг өртектиг темнерни дөгерезин балап каапкан:

— Чем өртээн мен төлээр болбас мен бе — деп, демгизи ресторан ээзинге сөглээн.

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ

Бодунуң таныры бир эмчиге ужуражып келгеш, халас сүме алырын ажыглап, Габрово чурттуг кижи мынча деп айтырган:

— Думаалай бергенинде чүнү канчап турар сен?

— Азырар кижи мен — деп, эмчи харылаан. Эмчи болу база Габрово чурттуг кижи боон-тур ийин мон.

ГАБРОВЧУНУҢ СҮМЕЗИ

— Мээң хөделим уруг чигир-кажыл!

— Харын эки бооп тур, ону бөгүн чемгербес-гир мен.

ДЕЗЕ БЕРГЕН

— Бөгүн маңаа кээп, дүштеки чем чип аар мен—деп, Тотага бижик арттырып каан кижи мен. Чедип кээримге, ол бажыңында чок болду.

— Сээн бижиннин тып алгаш, дезе бергени ол-дур.

ПОЕЗДИГЕ ЧОРААШ

Кондуктор бичии оолдан айтырган:

— Каш класста өренип турар сен?

— Үш дугаарда.

— Ынчаарга харың кажыл?

— Беш — деп, бичии габровчу харылаан, чүге дээрге оон билет пегевезин дээш мегелээри ол-дур.

АЛДАП ЧОРААШ

Габрово чурттуг кижи бичии оглу-биле кады дүңмазынга аалдап келген.

— Алыжың кай оглум, сенээ тоорук каап бээйн — деп, чугаалаан.

— Ачамның алыжынга каап берінер.

— Тоорук казывас кижи сен бе?

— Ол чүү дээрин ол. Ачамның адыжы улуг-ла болгай.

БАШ ТААРЫКЧЫЗЫ БОЛГАШ ГАБРОВЧУ

— Пудралап бээйн бе?

— Ол чүлүттүргениниң хөлезиниинге кирер ийик бе?

— Ийе.

— Ынчаарга силер пудраны саазынга ораап берінер, кадайымга аппарып берейн...

ЧАҢГЫС ЧУРУК-ЛА ЧЕТЧИР

— Ийис оолдарының чуруктары бар бе?

— Ийе, бо-ла болгай!

— Мында чаңгыс кижи ышкажыл!

— Чоор сен. Бирээзи база ол дег кара олчаан.

КӨҢГҮС ХАЛАС

— Ырак чурттарга базрын кезээде күзеп чоруур мен ийиң. Европаже аян-чорукка кайы хире хөй акша херек ирги?

— Көңгүс халас.

— Ол чүүл?

— Чүге дээрге халас күзеп болур-ла болгай.

НИИТИ ЭМ БИЖИИ

Габрово чурттуг аарыг кижи эжи-биле кады эмчилеп чораан. Эжи эмчиден үнүп кээрге, бирээзи доп-дораан айтырган:

— Чүрээм болгаш иштим аарып деп чүүл? Бажың аарып турар ийик чоп?

— Тенекпейн! Уруумнуң иштери аараан, кадайымның чүрээ аараан кижи-дир мен. Эмни чаңгыс зай ап алырым ол-дур ийин.

(«Габровонуң шоодуглары» деп болгар номдан).

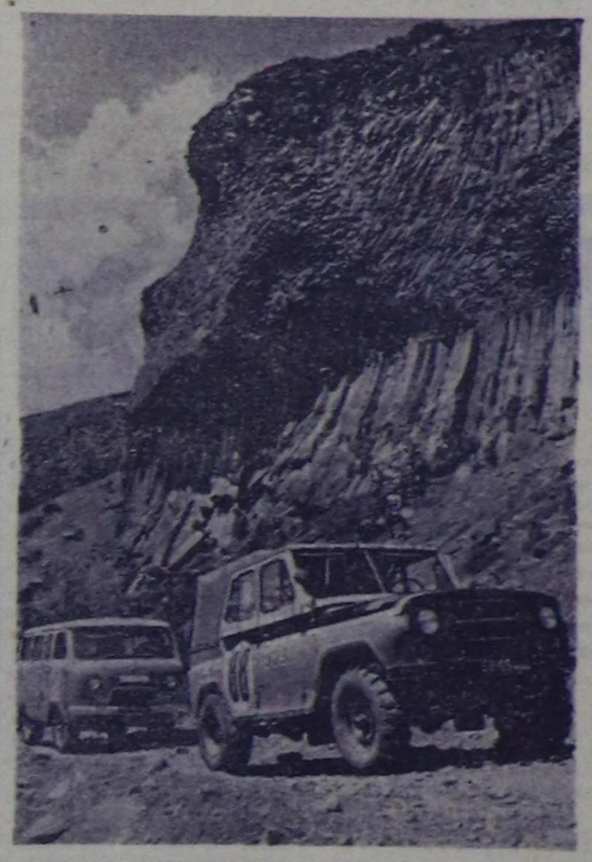

ТЕРСКОЛ. (Кабардин-Балкар АССР). Ульяновскиниң В. И. Ленин аттыг автозаводунуң спортчулары УАЗ автомашиналар-биле Эльбрус кавызының бедик дагларынче үнериниң ийиги кезээн доосканнар.

Эрткен чылын ол автозаводчу спортчулар кыска үеним дургузунда доштуг баазага чедир көдүүлгеш, Терскол дээр менгилиг черге четкеннер. Ол үеде ук черниң агаарының байдалы тергиин — каан-аяс болганы спортчуларга дыка дөгүм болган. Бо чылын машиналар хөрүүктелген оруктарны, көшкеленип баткан хаяларны, чарык-чирик кокпаларны таварты эртер ужурга таварышкан. Орук айыылдыг болгаш берге-даа болган. Оларга ук черниң дуржулгалыг үдекчизи М. И. Брагимов орукту айтып берип турган. Адактың соонда олар кажан-даа автомобиль барып көрбээн черге, дөрт мүң метр хире бедикке, чедер аргалыг болганнар.

Идегелдиг болгаш шыдамык-даа УАЗ-тар даг-даштыг, кадыр-берт оруктарга безин чедиишкиниг чоруп болурун бадыткаан.

ЧУРУКТА: УАЗ-тар Эльбрус даглариның оруунда.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, даглыг черлерге дымырадып чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25 градус иэнир.

Кызылга шокар булуттаар, чаъс чагбас. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 27—29 градус чылыг болур.

Кижи болгаш бойдус

ХӨНДЕРГЕЙЖЕ КӨРҮНЗЕ...

Ыр-шоорда кирген, көктуг, шыктыг Хөндергейни билбес, дыңнаваан кижи республиканың районнарында ховар деп болур.

Улуг, Биче Хөндергейлер—ан, мен, кат-чимис, эм оттарның ораны-ла болгай. Аныяк-Хөндергей, Улуг-Хөндергей, Улуг, Биче Кара-Суглар, Хиктиг, Шивилиг, Көшкарлыг, Чингирлээн, Чайлаг-Хем ынчаар элик, хүлбүс, сыын, мыйгак өөр-өөр болуп алган тайга-сынны дургаар чатты берген чоруурун Хөндергейлеп эрткен, дүшкен чон магадап ханмас турду. Көктүг, шыктыг Хөндергейлер мал-маганның кайгамчык ораны. Чайын, кыжын-даа Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарның малчыннары Хөндергейлерге, Кара-Сугларга, Хиктитге кодан-кодан малдарын малдап турар. Бойдус чурумалдыг, малдың, ан-меннин ораны Хөндергейлерде бойдусту камнап, чонга оон берип турар өртек чок эртинезин үнелеп билбес чамдык кижилер ан-меннин, балыкты, кат-чимисти төтчеглеп, өрт-халапты үндүрүп турары кижини канчап дүвүретпезил! Чадаана хоорайдан Ара-Ойга каттап келген катчыларның болгаш балыкчыларның, анчыларның хөлгелери (янзы-бүрү марканың машиналары, мотоциклдери) чүгле бо чылдың август эгезинде безин 80 ажыг болган.

Деңдин кат-чимистиг Ара-Ойнуң кадын кам-хайыра чокка сыптарын сып, кат чыр «комбайн» дээр чидиг бистиг кылымал херексел-биле үрегдээнин чүү дээр ону. Ан-меннин Чадаанадан, Өвүрден, Сүт-Хөлден келген анчылар арааладыг боолар-биле өлүрүп турарын ол черниң хоочун чурттакчылары хомудап чугаалаардыр. Аныяк-Хөндергей, Чайлаг-Хем, Улуг-Хөндергей балык-биле байлак турган, хөөретпеске безин, балыкты шаанда улус хумуп-биле узуп ап турган дижири шын. Анчылар Чыланныг-Аксынга турган бажыннарны турлаг кылып алгаш аннап турганнар. Ам ол бажыңнар өртенип калган.

Хөндергей суурнуң чанында ногаан ыыштарны төтчеглеп турары хараадаңчыг: арга-арыг хайгаарактызы Доржатпаа Сарыглар чөпшээрел чокка кестинген ыыштар бажыннар чанында чыларын караа-биле көрүп, холу-биле тудуп тургаш-ла, буруулугларга хемчег өнаар туржук, оларны көрбээн кижи болуп, ыыттавайн эрттирип турар. Бо хүннерде О. Хевек-оолдун, М. Хунажыктын, Очур-оолдарның бажыннарының чанында ыңдыг ыыштар хөй чыткылаар.

Хөндергейнин бойдус байлаан камгалаары чурттакчы кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези. Бо айтырыгже көдээ Советтин бойдус камгалалының талазы-биле комиссиязының даргазы Чылбак Саттын сагыш салбайн турары канчап-даа таарышпас. Бо дугайында сөөлгү чылларда лекция, беседа-даа болбастаан, көдээ Советтин сессиязында-даа ол айтырыгны чугаалашпаан, совхоз дирекциязы база кандыгдаа кичээнгей салбастаан.

1974—1975 чылларда Улуг-Хөндергейнин уну, Шеми биле Хөндергей аразында оорга кырында өрт хондур-хүнзедир хып турда-ла, СЭКП-нин XXII съезлизи аттыг совхозтуң дирекциязы, ында партком ону өжүрер талазы-биле кандыгдаа хемчегин албаан.

Хөндергейде арга-арыг хайгаарактызы Доржатпаа Сарыглардың ажылынга өө-харысалга чогундан бо бүгү байдал улуг хамаарылгалыг. Өртү өжүрери чүгле ыыш ажылагайының хүлээлгези дээр болза, база шын эвес. Аңаа хөй-ниитинин калбак киржилгезин чедип алыры чугула.

С. ЧАП-ХӨӨ.

Чөөн-Хемчик район.

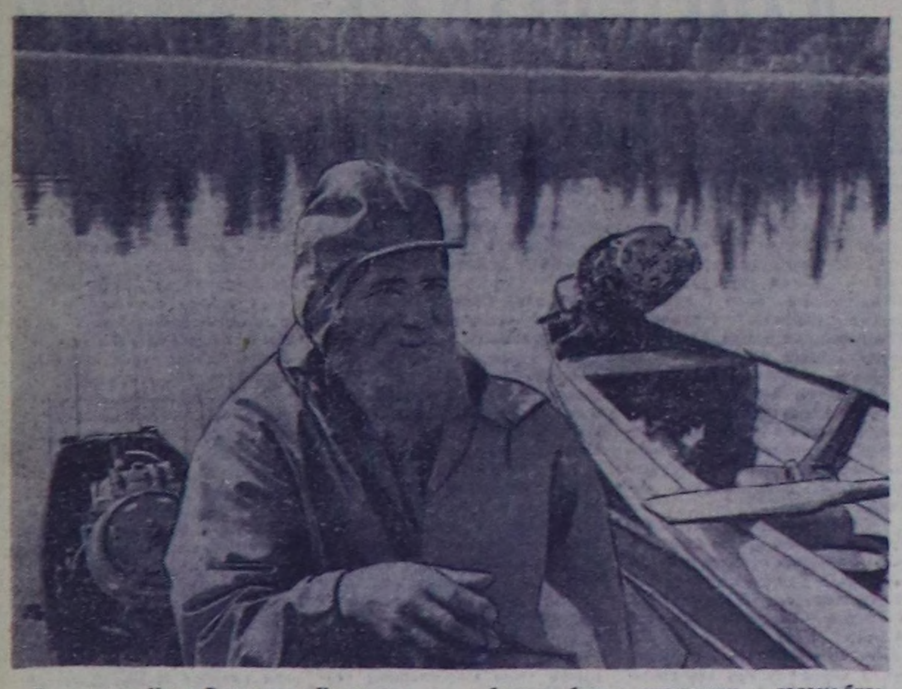

Бо чурукта Иван Васильевич Коряковту Азастың балыкчы бригадазының бирги балыкчызы деп аңаа-ла адавайн турар. Байлак практиктиг дуржулга, агаар-бойдустуң кандыг-даа өскерлиишкиннериниң үезинде балыктың көжүн шимчээрин эки билири балык тударының талазы-биле онаалдаларны чедиишкиниг күүседиринге аңаа дузалап турар.

Мурнакчы балыкчы чыл планын ам боттандырып доозар чеде берген.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

● Бөгүн парктың Ногаан театрынга: «Совет литература амгы үе-чадада» деп темага лекция 12 шакта эгелээр. Лекцияны М. А. Хадаханэ номчуур. Кызыддын улус судунуң ажык үнүүшкүннүг суду 14 шакта болур. Аңаа арагачыларны болгаш хулиганнарны судтаар.

Литва ССР-ниң «Вильнюстуң чаңгызы» деп күрүне филармониязының концерти 19 шакта эгелээр. Даарта концерт бо-ла шакта болур.

● Бөгүн болгаш даарта парктың спорт шөлдеринге волейболга, баг кагарынга эш-хуузуунуң ужуражылгалары 10 шакта эгелээр. Танцы шөлүнге аныяктарның дыштанылга кежээни 20 шакта болур.

● Даарта «Геолог» Культура бажынынга «Чурулга ураң чүүлүнде В. И. Ленинниң өвүр-хевири» деп лекцияны Ю. Курский номчуур. «Енисей» Культура бажынынга чурукчу Т. Е. Ливертовская-биле ужуражыышкын. Кайызы-даа 20 шакта эгелээр. «Совет Тыванын 5 чыл ою» стадионга футбол маргылдаазы 17 шакта болур. «Торпедо» (Кызыл)—«Тудугжу» (Сарыг-Сеп) командалары ойнаар.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 16-ДА МОСКВАДАН

9.30—Дамчыдылгалар программазы.

9.35—«Даргомыжскийниң романстары». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. Өңнүг.

10.15 — Уругларга фильм. «Тоолга чоок кайгамчык тоогу». Уран-чечен фильм.

11.20—«Прагалап базып чор мен» деп фильм-концерт. Бисер Киров ыр-лаар. Өңнүг.

11.50—Медээлер.

12.00—«Уругларга ацчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга.

12.30—«Ада-иелер, силерге».

13.00—«Кадыкшылга». Эртем-нег-тереділгелиг программа.

13.30—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. Өңнүг.

14.00—«Литература номчулгалары». А. Блок. Лирика. РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Демидова номчуур. Өңнүг.

14.20—«Болган-даа дег, болбаан-даа дег». Өңнүг.

15.20—«Печориннин журналының арынналары». Телешиниинің баштайгы көргүзүү. М. Ю. Лермонтовтуң «Бистиң үеним маадыры» деп романын ёзугаар.

16.50—17.00—Чаңсар.

17.00—«Анна Германның концерти». Польшадан дамчыдылга.

17.30—«Ye». Информастыг программа.

18.00—«Цирктиң оттары».

18.40—«Чурукчулар дугайында чугаалар». «Рембрандтының офорттары». Өңнүг.

19.10—«Т. Докшицер ойнап тур» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. Өңнүг.

19.30—«Анна Егорованың берге аас-кежии». Телеочерк.

20.00—«Муңгаш дээрбектер». Уран-чечен фильм.

21.20—Улуг улуска мультфильмнер программазы. «Чичиковтуң ужуралдары». Өңнүг.

21.45—«Артлото». Эстрада программазы. Өңнүг.

23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 16-ДА

«НАҢЫРАЛ»: «Соколово» (1-ги, 2-ги сериялары) 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыды 10.15, «Чеди дидимнер» 11.45, 13.30, 15.15, «Мээн сөөлгү тангом» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Демир чажыртыныг» 15.00, 17.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Анна кадының билзээ» 15.00, «Билдинмес херээжен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Төөредиг» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Бызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлалакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 31-75, харыысалгалы секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 23-54, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузут киллизинин 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн баргаңа 32-75 телефонче болгаар.

ТИРАЖЫ 15877. ЧАГЫ № 224.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдениниң Ном үлүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы» (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00871.